

Україна:

події,
факти,
коментарі

2013 № 23

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

Для керівників та працівників інформаційних структур на місцях
№ 23 2013

Засновник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

В. Горвий, д-р іст. наук, проф., заступник гендиректора НБУВ

Редакційна колегія:

Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації

Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу

Н. Вітушко, заввідділу електронних технологій обробки інформації

Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів

Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова

Видається з 01.01.1998 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Виходить двічі на місяць

Матеріали друкуються українською та російською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbu.gov.ua/siaz.html

ЗМІСТ

Коротко про головне

Звернення Президента до Українського народу.....	4
--	---

Аналітика

Рябоконт А.

Европейские и украинские СМИ о факторе времени при подписании Соглашения об ассоциации Украины и ЕС.....	5
--	---

Ворошилов О.

Массовые акции в Украине: политические и технологические аспекты.....	12
---	----

Економічний ракурс

Симоненко О.

Черговий кредит МВФ для України: реакція світу та вітчизняні перспективи.....	17
---	----

Кулицький С.

Фінансова ситуація в Україні: стан і перспективи.....	26
(Закінчення. Початок у попередньому випуску)	

В об'єктиві – регіон

Потіха А.

Суспільно-політична ситуація у Львівській області.....	46
--	----

Наука-суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	52
Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності.....	53
Аерокосмічна і авіаційна галузі.....	54
Здобутки української археології.....	55
Результати геологічних розвідок.....	56
Відновлювані джерела енергії.....	57
Розробки та дослідження для агропромислового комплексу.....	58
Питання екології та уникнення техногенних катастроф.....	59
Підготовка науково- і науково-педагогічних кадрів.....	59
Освіта та кадрове забезпечення в Україні.....	61
Охорона здоров'я.....	63

Наукові видання65
Наука і влада65

Проблеми інформатизації

Матеріали Міжнародної наукової конференції «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів» (Київ, 8–10 жовтня 2013 р.)

Горовий В.

Інфотворче середовище України в контексті прояву національних ментальних особливостей67
--	------------

Коротко про головне

Звернення Президента до Українського народу

Шановні співвітчизники!

Найближчим часом я зроблю широке інтерв'ю на телебаченні і відповім на всі запитання. А сьогодні я хотів би підкреслити – альтернативи побудові суспільства європейських стандартів в Україні немає. І моя політика на цьому шляху завжди була й залишається послідовною.

Реформи, які ми здійснюємо, – це підтвердження того, що ми йдемо європейським шляхом.

Ми будемо державу, в якій права людини, рівність усіх перед законом, право вибору, соціальний захист є найвищими цінностями для всіх, без різниці, в якому ти регіоні проживаєш чи на який майдан виходиш.

І як Президент хотів би запевнити громадян України – я буду розбудовувати і зміцнювати ці незаперечні фундаменти нашого життя.

У нас ніхто не вкраде мрію про Україну рівних можливостей, про європейську Україну. Так само як ніхто не зіштовхне нас з праведної дороги, що веде до цієї мрії.

Ми багато пройшли, і ще немало нам пройти належить. Найскладніше на цьому шляху були, є і завжди будуть економічні проблеми.

Але я був би нечесним і несправедливим, якби не подбав про найбільш знедолених і незахищених, на яких може лягти основний тягар перехідного періоду.

Я був би, м'яко кажучи, неправий, якби не зробив усього, що треба зробити, щоб люди не втрачали робочі місця, щоб вони отримували заробітні плати і пенсії, стипендії.

Я хочу, щоб у нашій великій українській родині був мир і спокій. Як батько не може залишити сім'ю без хліба, так і я не маю права залишити людей напризволяще з тими проблемами, які можуть виникнути, якщо під тиском, який ми відчуваємо, зупиниться виробництво, і мільйони громадян будуть викинуті на вулиці.

Тому мені доводиться вдаватися до непростих рішень. Тому я інколи ризикую бути незрозумілим. І тому я прошу сьогодні наш народ уважно вислухати мене особисто.

Я ніколи не зроблю жодного кроку на шкоду Україні і народові. Воля громадян України була, є і буде вирішальною для кожного мого рішення.

Я хочу, щоб люди знали це.

Я дякую всім за високу громадянську свідомість. В інтерв'ю телевізійним каналам я більш детально розкажу про наші спільні кроки та дії, які ми будемо робити разом.

Сподіваюся на розуміння і підтримку.

Я вірю – ми подолаємо всі труднощі на шляху розбудови нашої держави, бо нема таких перепон, які не подолав би мудрий і згуртований народ.

Ми ніколи і нікому не повинні дозволяти заважати нам. Молитви і мрії мільйонів покладаються на Господнє рішення (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (www.president.gov.ua)*). – 2013. – 25.11).

Аналітика

А. Рябокони, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Европейские и украинские СМИ о факторе времени при подписании Соглашения об ассоциации Украины и ЕС

Правительство Украины 21 ноября постановило приостановить подготовку к заключению Соглашения об ассоциации с Евросоюзом, мотивировав это решение необходимостью развития экономических отношений с Россией и СНГ. Кабмин поручил профильным министерствам возобновить диалог со странами Таможенного союза и СНГ по активизации торгово-экономических связей, а также предложить РФ и ЕС создать трехстороннюю комиссию для обсуждения путей преодоления конфликтной ситуации.

Такое решение украинской власти вызвало первоначально бурную реакцию как внутри страны, так и за рубежом. Однако в отличие от десятков тысяч украинцев, вышедших 24 ноября на площади украинских и зарубежных городов, многие политики и эксперты не восприняли распоряжение Кабмина о «приостановке подготовки Соглашения об ассоциации» как слагаемое на пути евроинтеграции. Как пишет газета «Сегодня», ни один из основных игроков этой «партии в покер» – В. Янукович, А. Меркель и В. Путин – до сих пор не сделали заявления о том, что подписания в Вильнюсе не будет.

К тому же на следующий день Премьер-министр Н. Азаров заявил о том, что Украина вернется к работе над подписанием Соглашения об ассоциации с Европейским Союзом через полгода. «Мы призываем отнестись к этому с пониманием, сесть (ЕС, РФ и Украине) сесть за стол переговоров, и обсудить цену на газ, и снятие торговых барьеров, восстановление объемов

торговлі и затем – восстановление переговорного процесса. Я ничего трагического в этом решении не вижу. И абсолютно никакой трагедии не вижу, не вижу ничего исторического в этом вопросе, если мы через полгода вернемся к этому вопросу», – подчеркнул премьер.

После первоначального разочарования еврочиновников в решении украинского Кабмина, наступил черед более прагматичных посылов. Посол Евросоюза Я. Томбинский заявил: «Я отмечаю массовую мобилизацию граждан Украины в поддержку подписания Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом. Как и Кэтрин Эштон ранее, я хочу подчеркнуть свою веру в то, что будущее Украины – в сильных отношениях с ЕС. Мы продолжаем твердо придерживаться нашего обязательства перед народом Украины, который должен быть главным бенефициаром Соглашения благодаря свободе и процветанию, которые принесло бы соглашение», – заявил посол ЕС.

А пресс-секретарь еврокомиссара по вопросам расширения и европейской политики соседства Ш. Фюле П. Стано отметил, что Евросоюз готов проводить двусторонние переговоры с Россией относительно вопросов, связанных с ассоциацией между Украиной и ЕС. «Если у соседей Украины есть какие-то вопросы, то мы готовы решить их на двусторонней основе», — сказал пресс-секретарь в эфире украинского телеканала «1+1», комментируя возможность проведения трехсторонних переговоров между Украиной, ЕС и Россией. Он также отметил, что подписание ассоциации между Украиной и ЕС является двухсторонним делом.

Сама «игра» ведется, естественно, не публично, и ставки в ней по мере приближения даты саммита Восточного партнерства растут. По информации сразу из нескольких источников газеты, список из 11 условий Фюле уже «сдан в архив» и на переговорах Киева с Брюсселем больше не фигурирует вопрос освобождения (или хотя бы лечения за границей) Ю. Тимошенко. Это, кстати, почувствовала и сама Ю. Тимошенко, публично заявившая, что согласна на ассоциацию без выполнения части критериев, в том числе касающихся ее освобождения. И намекнула на основную причину нынешней заминки в евроинтеграции: торги за компенсацию потерь украинской экономики от вступления в зону свободной торговли и российской блокады. Правда, Ю. Тимошенко посоветовала Президенту сейчас не торговаться: «Не выбивайте так грубо деньги из западного мира в обмен на соглашение... Подпишите соглашение – и западный мир вам все отдаст сам».

Однако В. Янукович уже не верит обещаниям, не подтвержденным гарантиями. По информации «Сегодня», в Польше и в Сербии В. Януковичу пожаловались, что ЕС не выполняет свои обещания дотировать сельское хозяйство. Поэтому украинский гарант хочет не только обещаний, но и доказательств серьезности намерений.

По словам источника СМИ в окружении Президента, реальных требований к Евросоюзу у Украины два: «В Кабмине провели расчеты бюджета-2014 и на-

звали два условия, которые способны закрыть дыру. Во-первых, кредит МВФ в размере 10 млрд евро без требования повысить цены на газ для коммунальных учреждений и дотированной промышленности. Во-вторых, торговые преференции для украинского экспорта, например, снятие квот на импорт продукции металлургии, которые сохраняются при ЗСТ».

Как заявил экономический эксперт А. Охрименко: «Теперь, когда стали известны официальные требования МВФ к Украине, необходимые к выполнению для получения кредита, каждый украинец, а заодно и наша власть, и оппозиция, сможет подумать, стоит, или не стоит, их выполнять ради кредита.

Для того чтобы получить кредит МВФ Украина обязана:

- повысить на 40 % стоимость тарифов на газ для населения (ранее было требование 60 %)...
- заморозить базовую и минимальную зарплаты на нынешнем уровне (касается, прежде всего, бюджетников)...
- сокращение расходов госбюджета...
- снижение субсидий в энергетике...
- постепенное обложение НДС производителей в сельском хозяйстве и других отраслях».

Источник газеты «Сегодня» утверждает, что «ЕС готов дать всю необходимую помощь, но осенью 2014-го, после выборов в Европарламент». Однако перед украинской властью стоит куда более близкая цель: стране нужно выжить в течение ближайшего года. «Нынешняя блокада России – это цветочки, ягодки будут в случае подписания Соглашения в Вильнюсе, – говорит источник в окружении Президента. – Если мы не получим помощи от ЕС и МВФ, уже в январе Украина будет иметь дефолтный рейтинг. Но вероятность того, что ЕС и МВФ согласятся и изыщут деньги, необходимые Киеву, раньше осени 2014-го, остается высокой».

«Думаю, экономические торги за ассоциацию идут в очень закрытом режиме, – считает политолог В. Фесенко. – То, что первая реакция ЕС на решения Кабмина была очень эмоциональной, а потом стала намного мягче, свидетельствует, что переговоры продолжаются. Причем Азаров говорит то, что нравится россиянам, а Янукович сохраняет свободу для маневра. Но не думаю, что торги с ЕС сейчас дадут результат: Европа пока не готова к масштабной помощи. Будет ли подписание без нее? Многое зависит от внутривнутриполитической ситуации и от того, как оппозиции удастся выдержать градус нынешних акций. Митинги могут сыграть и обратную роль: уже вчера (24 ноября) возле Кабмина было видно, что радикалы из оппозиции провоцируют силовой сценарий. Но если кровь прольется, это будет означать конец всем надеждам на Вильнюс. Янукович, безусловно, такого сценария не хочет. Но и для оппозиции этот сценарий рискован: она может дискредитировать себя. Наиболее реальный сценарий – вялотекущий протест будет продолжаться, пока не угаснет сам по себе».

Даже после решения правительства Украины все еще остаются шансы на то, что Соглашение в Вильнюсе все-таки будет подписано, особенно на фоне «евромайданов», но увеличилось и количество разговоров на тему, что будет, если Соглашение не подпишут. Возросло и количество спекуляций о том, на какое время может быть отложено подписание ключевого для Украины и ЕС Соглашения, что говорит о важности временного фактора. Многие европейские политики и эксперты говорят об определенном окне возможностей, которое существует в настоящее время и может не существовать позже...

Как объясняют эксперты, Соглашение об ассоциации с Евросоюзом может стать своеобразным геополитическим выбором, который на десятилетие закрепит Украину в европейской орбите, а ЕС станет маяком, к которому Украина будет двигаться на протяжении длительного времени, а многие рассматривают Соглашение об ассоциации как чрезвычайно серьезный шаг к будущему членству Украины в ЕС.

Еще до недавнего времени официальные представители ЕС и Украины заверяли, что никаких планов, кроме подписания Соглашения именно в Вильнюсе, не существует, несмотря на не полное выполнение Киевом поставленных со стороны ЕС условий. По мнению эксперта Центра европейской политики в Брюсселе А. Пол, «если не в Вильнюсе, тогда Соглашение будет в таком подвешенном состоянии. Это не наилучший рецепт успешного развития событий. Неподписание в Вильнюсе – это наихудший вариант из всех возможных и обе стороны должны приложить все усилия для подписания Соглашения, чтобы перейти к новой стадии отношений». В настоящее время, с одной стороны, шансы подписания Соглашения уменьшились в конце прошлой недели, но «евромайданы» и активность оппозиции – а о выступлениях оппозиционеров в случае проблем с Соглашением А. Пол предупреждала и ранее – будто оставляют шансы на Вильнюс.

Министр председательствующей в ЕС Литвы Л. Линкявичус и другие представители ЕС даже после решения правительства Украины подчеркивают, что не все еще «мосты сожжены» и шанс у 29-го ноября еще есть и много зависит лично от Президента В. Януковича. Евродепутат из Польши П. Коваль вообще считает, что ЕС может подписать Соглашение об ассоциации с Украиной в Вильнюсе, а довыполнение своих условий сделать условием ратификации соглашения. «ЕС имеет возможность подписания Соглашения об ассоциации и влияния на ситуацию после подписания, но до ратификации. Обе стороны имеют и в дальнейшем поле для игры», - написал П. Коваль в Twitter. А Президент Литвы Д. Грибаускайте предупредила украинскую сторону: срыв подписания соглашения об ассоциации в Вильнюсе может привести к «долговременной паузе в отношениях Украины с ЕС». По ее словам, нет гарантий, что этот документ может быть подписан «через год или два». То есть, по аргументации многих европейских политиков и экспертов – сей-

час наилучшее время, столько уже сделано, и не известно, как будут разворачиваться события в будущем.

Если ранее вариант неподписания Соглашения в Вильнюсе вообще не признавался европейскими чиновниками – тем же комиссаром по вопросам расширения и европейской политики соседства Ш. Фюле, то в настоящее время сам Ш. Фюле за неделю до Вильнюса очертил следующую возможную дату. По его мнению, Соглашению об ассоциации ЕС и Украины может быть подписано на следующем после Вильнюса саммите ЕС. По времени речь идет о конце зимы – начале весны следующего года.

В Евросоюзе в первом полугодии 2014-го года будет председательствовать Греция, которая не слишком озадачена программой «Восточного партнерства», и которой, в силу географических и миграционных факторов, намного ближе Балканы, куда ЕС как раз планирует дальнейшее расширение в следующей волне. С другой стороны, именно в Афинах десять лет назад проходил саммит ЕС, на котором принимали Польшу, Чешскую Республику, Словакию, Венгрию, балтийские государства и Словению. Однако, экс-президент Польши и содокладчик Европарламента по Украине А. Квасневский, как и много других европейских политиков, указывают на то, что весной 2014 года будут трудности с подписанием Соглашения, потому что в мае должны пройти выборы в европейский парламент и, соответственно, Украине будет уделяться недостаточно внимания со стороны ЕС.

Следующей возможной датой подписания Соглашения эксперты называют осень 2014-го года. О ней говорил министр иностранных дел Польши Р. Сикорский. Отметим, что ведущие политики с индустриального востока Украины, например, глава корпорации «Норд» В. Ландык, просили Президента отложить подписание ассоциации на год, чтобы лучше подготовиться для конкуренции с качественной европейской продукцией при создании зоны свободной торговли с ЕС и лучше защититься от возможного экономического давления со стороны России. В ЕС во втором полугодии будет председательствовать Италия, политическое внимание которой приковано к Средиземноморью и наплыву нелегальных мигрантов из стран северной Африки и Ближнего Востока. С другой стороны, именно через год хотели бы подписать, после парафирования в Вильнюсе, Соглашения об ассоциации и зонах свободной торговли с ЕС Молдова и Грузия. То есть те, кто не прочь отложить подписание на год, имеют в виду, что тогда Украина подписала бы Соглашение вместе с двумя другими членами «Восточного партнерства». Минус конца 2014-го года в том, что как раз в то время будут избирать новый состав Еврокомиссии и, неизвестно, не придет ли на смену чеху Ш. Фюле кто-то из других стран Европы, далекий от проблем продвижения на Восток.

Существуют определенные мнения и о возможности отложить подписание Соглашения на более отдаленный срок. Среди части евродепутатов и украинских оппозиционеров среди дат называют первую половину 2015-го года,

подчеркивая, что Украина уже будет после президентских выборов. Тогда в ЕС будет председательствовать Латвия, и, как раз в Риге, во время латвийского председательства, планируется следующий после Вильнюса саммит «Восточного партнерства». Оппозиция, предлагая 2015 год, уже считает себя победителем... Среди возможных дат подписания эксперты называли и 2016 год – во второй половине этого года в ЕС будет председательствовать соседка Украины – Словакия, участник «Вышеградской группы», которая активно поддерживает украинскую евроинтеграцию. О 2016 годе говорил и евродепутат П. Коваль в интервью польской газете «Жеч Посполита»: «Если тема ассоциации вернется, то лишь в середине 2016 года. Это очень много потерянного времени. Не говоря о том, что 2016 год может быть уже совсем другой эпохой в мышлении».

Так почему же столь много внимания в зарубежных СМИ уделяется вопросу времени подписания Соглашения об ассоциации? Как уже говорилось выше, в мае 2014 г. пройдут новые выборы Европарламента, которые могут резко изменить его партийную структуру. По подсчетам британской газеты The Sunday Times, правые партии из стран ЕС, лейтмотивом избирательных компаний которых уже сегодня является евроскептицизм, получают до 30 % из 766 депутатских кресел высшего законодательного органа Европы. Об этом же заявил и итальянский премьер Э. Летта, отметив, что евроскептики получат до четверти голосов на грядущих выборах в Европарламент: «Это будет самый антиевропейский Европейский парламент в истории».

Недавно лидер французского «Национального фронта» М. Ле Пен официально заявила об успешных переговорах с лидером Партии за свободу Нидерландов Г. Вилдерсом о единой предвыборной кампании и создании в будущем Европарламенте первой межпартийной фракции, открыто выступающей за роспуск ЕС.

По мере приближения выборов в Европарламент популярность критически настроенных по отношению к ЕС партий значительно растет. Раздражение бюрократизмом еврочиновников на фоне экономической рецессии и сокращения социальных гарантий в ЕС настолько велико, что в некоторых странах избиратели готовы голосовать за евроскептиков, а потому получается, что в опросах, связанных с евровыборами, рейтинги данных партий более высоки, чем в опросах, связанных с внутренней политикой.

Так, к примеру, Партия независимости Великобритании по популярности в большинстве опросов занимает третье место после традиционных лейбористов и консерваторов, солидно потеснив последних. Но, скажем, опрос, проведенный компанией ComRes, выявил, что на выборах в Европарламент UKIP выходит на первое место. UKIP во многом сделала это благодаря отказу в последние годы от радикальных антииммигрантских лозунгов и отмежеванию от ультраправых организаций вроде Британского национального фронта. Именно поэтому лидер партии Н. Фарадж старается осторожно высказываться

о перспективах блокирования с политическими силами М. Ле Пен или Г. Вилдерса, строящими свои кампании на антииммигрантских настроениях. Нет сомнений, что депутаты от УКІР будут полностью солидарны с французскими и голландскими евроскептиками по вопросам дезинтеграции ЕС, хотя вряд ли войдут с ними в единый блок.

Впервые за всю историю «Национального фронта» вышел на первое место в рейтингах, связанных с предстоящими евровыборами (по рейтингу IFOP) (24 %), опередив Союз за народное движение экс-президента Н. Саркози (22 %) и катастрофически теряющих в рейтингах социалистов (19 %).

Еще более разительный рост в течение последних лет демонстрирует в Голландии антииммигрантская, антиевропейская Партия за свободу. В октябре 2013 г. партия занимает уверенное первое место в рейтингах (причем не только на выборах Европарламента) с 33,6 %. Рост популярности голландских евроскептиков происходит на фоне обвала рейтингов вчерашних лидеров общественного мнения – Христианско-Демократического альянса (и Лейбористской партии).

М. Ле Пен и Г. Вилдерс пытаются привлечь в будущий альянс также партнеров из бельгийского «Фламандского интереса», чьи рейтинги в стране находятся на уровне 10 %; австрийской Партии свободы, получившей несколько недель назад 20,5 % голосов на выборах в парламент и занявших третье место Шведских демократов, имеющих поддержку до 6-7 % избирателей.

При этом М. Ле Пен и Г. Вилдерс категорически отмежевываются от тех, кого они сами называют ультраправыми: Британской национальной партии, «Золотого рассвета» из Греции, итальянского «Триколора» и венгерского «Йоббика», который также на волне антиевропейских лозунгов возьмет немало мест в Европарламенте от своей страны, прямо называя эти политсилы, как и украинскую ВО «Свобода», «расистскими, антисемитскими и ксенофобскими» партиями.

Учитывая изложенное выше, немало экспертов выражают согласие с опасениями нынешних еврочиновников о том, что «окно возможностей» для Украины может быть недолговечным. Однако, по их мнению, украинская власть решила использовать остающийся в резерве «люфт» в 3-5 месяцев (до активной фазы выборов в Европарламент) для актуализации вопроса финансовой помощи со стороны ЕС и международных финансовых структур вследствие неизбежных экономических потерь в результате ухудшения торгово-экономических связей с Россией и странами ТС, а также более выгодных условий для украинского экспорта. Как показывают некоторые комментарии политиков Евросоюза, сигнал украинской стороны услышан, однако насколько возможны конкретные уступки и компенсации со стороны Евросоюза, зависит от уровня его заинтересованности в подписании Соглашения об ассоциации с Украиной. В этом контексте нынешние «евромайданы» играют на руку «экономным» еврочиновникам.

Массовые акции в Украине: политические и технологические аспекты

21 ноября Кабинет Министров принял решение приостановить процесс подготовки к заключению Соглашения об ассоциации между Украиной и ЕС и заявил о необходимости нормализации экономических отношений с Россией. В тот же день текст соответствующего распоряжения был опубликован на сайте украинского правительства.

Решение Кабмина вызвало волну массовых акций как сторонников, так и противников евроинтеграционного курса Украины в стране и за рубежом.

Буквально через полчаса после обнародования текста правительственного распоряжения о приостановлении евроинтеграционного процесса в социальных сетях появились многочисленные комментарии недовольных таким решением украинцев и призывы выйти на митинг в центре столицы.

Первые 500 протестующих, в основном молодежь, появились на Майдане Независимости около 11 часов вечера 21 ноября. Прибывшие к ним представители СМИ сразу же назвали акцию «евромайданом». Ближе к часу ночи количество пришедших на главную площадь страны увеличилось примерно до 1000-1500 человек.

Перед собравшимися на Майдане выступили лидеры оппозиции, в частности, В. Кличко, Ю. Луценко, О. Тягнибок и А. Яценюк, выразившие свою солидарность с протестующими. При этом, однако, депутаты призвали «перенести» протест на 24 или хотя бы 22 ноября для того, чтобы он стал более массовым. Напомним, ранее в контексте провала голосований в Верховной Раде за необходимые для подписания Соглашения об ассоциации законопроекты оппозицией анонсировалось проведение народного веча «Я выбираю ЕС» именно 24 ноября (см. «Резонанс» № 89). Тем не менее, собравшиеся граждане отказались расходиться, скандируя, что «они уже здесь».

В связи с этим, комментируя события, «Украинская правда» отметила, что неконтролируемая активность граждан застала политиков врасплох, а в соцсетях отмечалось, что «чувствуется то ли глупость, то ли желание смазать протест». «Сегодня разошлись – завтра в 22.00 – 30 тысяч народу». Скверно звучит. Пока, поверим, что просто не просчитано. Народ все равно все переиначил – завтра (22 ноября. – Авт.) на 18.00, а не в 22.00. В это время можно и 30 тысяч собрать».

По прогнозам активистов социальных медиа по итогам первого дня протестов, «в среде оппозиционных политиков будут два течения. Одно – слить протест, превратив его в один массовый митинг 24-ого. Вторая часть настоятельно выступает за максимальную раскрутку и мобилизацию людей».

С 22 ноября акции протеста начались и в других городах Украины.

С целью мобилизации людей в интернет-среде (СМИ и социальных медиа) активно распространялась инструкция «Майдан-2013. Что и как делать? Простим распространения», а в киевском метро раздавались флаера с указанием места и времени проведения протестной акции. Одновременно в ряде СМИ и соцсетях появилась информация об организации властью в столице в это же время «альтернативного» митинга.

24 ноября в Киеве сторонники евроинтеграции провели марш «За европейскую Украину» по центру столицы от памятника Тарасу Шевченко до Европейской площади.

Основной митинг за сближение с Европейским Союзом прошел на Европейской площади столицы. По данным оппозиции, в нем участвовало более 100 тыс. человек. Милиция, со своей стороны, насчитала 25 тыс.

Присутствовавшие держали в руках флаги Европейского Союза и Украины. Также у многих на одежде были прикреплены ленты «Украина-ЕС».

Участники «Евромайдана» выдвинули украинской власти свои требования. В частности, от Президента Украины В. Януковича они требуют подписания Соглашения об ассоциации в Вильнюсе, от парламента – принятия законопроектов из так называемого «европакета».

Оппозиционеры с трибуны заявили, что акция продлится до вильнюсского саммита, а если Соглашение об ассоциации не будет подписано – станет бессрочной.

На митинге выступила дочь Ю. Тимошенко Евгения, которая зачитала обращение экс-премьера. Ю. Тимошенко призвала участников народного вече за евроинтеграцию продолжать давление на Президента В. Януковича для того, чтобы он изменил решение о приостановлении подписания Соглашения об ассоциации с ЕС. «Надо заставить власть подписать Соглашение с ЕС именно 29 ноября и именно в Вильнюсе, иначе они (власть) его не подпишут никогда. Европейские лидеры понимают это и потому оставили для Украины двери на саммит открытыми до последней минуты. Решение только за Януковичем», – подчеркивается в обращении Ю. Тимошенко. При этом она призвала «требовать от Януковича всей украинской общиной, которая собралась на “Евромайдане”, немедленного созыва Совета национальной безопасности и обороны, отправки в отставку бездарного правительства и принятия решения о подписании Соглашения с ЕС».

Со своей стороны, экс-министр внутренних дел Ю. Луценко призвал участников «Евромайдана» стоять на митингах до 29 ноября, а также заблокировать Верховную Раду. «Если Янукович не подпишет в Вильнюсе соглашение, будем требовать досрочных парламентских выборов», – добавил он. По его словам, в отставку должно уйти и правительство Н. Азарова, хотя в Украине в целом нужно менять не просто правительство или Президента, а «фундамент», оставшийся после СССР.

Лидер «Батьківщини» А. Яценюк, виступая на мітингу, озвучив три вимоги опозиції до Президента В. Януковичу. Він відзначив, що перше вимога до Президента – це полетіти в Вільнюс 28 листопада і виконати волю українців, підписавши Угоду про асоціацію з ЄС. Друге вимога – відправити уряд до відставки, третє вимога – Кабмін перед відставкою повинен скасувати своє «антиєвропейське рішення».

«Представники опозиції полетять в Вільнюс і будуть просити залишити для України двері відкритими в ЄС», – сказав А. Яценюк.

Він також повідомив, що опозиція почала збір підписів українців за підписання Угоди з ЄС.

А перший заступник лідера партії «Батьківщина», народний депутат А. Турчинов проінформувив, що мітинги на підтримку євроінтеграції будуть проходити на Європейській площі в Києві щодня в 19.00.

В резолюції, прийнятій учасниками мітингу на «Євромайдані», зокрема, йдеться, що в разі не підписання Угоди про асоціацію з ЄС в Вільнюсі демонстранти будуть добиватися «імпичмента Президента Віктора Януковича за зраду і вимагатимуть від усіх демократических країн світу застосувати персональні санкції проти Януковича і його режиму». Крім того, мітингувальники вимагали відставки уряду Н. Азарова і проведення 27 листопада надзвичайної сесії Верховної Ради. «Євромайдан» вимагав від депутатів прийняти всі необхідні євроінтеграційні закони, зокрема і про лікування засуджених за кордоном, який би дозволив нинішньому прем'єр-міністру Ю. Тимошенко виїхати на лікування в Німеччину.

Також учасники «Євромайдана» розбили в центрі Києва на Європейській площі палаточний табір, командантом якого призначили народного депутата від «Батьківщини» А. Парубія.

Слід відзначити, що ввечері 24 листопада акція прихильників євроінтеграції в столиці України ознаменувалася серйозним інцидентом у будівлі Кабінету Міністрів, де відбулася сутичка мітингошників з силами поліції, в ході якої був використаний сльозоточивий газ.

За повідомленнями ЗМІ, після закінчення мітингу частина протестувальників направилася до будівлі уряду, підходи до якої були оточені співробітниками спецпідрозділу «Беркут». Поруч будівлі Кабміну невідомі декілька разів розкидали газ, із-за чого була погана видимість. За версією опозиційної партії «Батьківщина», «димили» прихильники провладної Партії регіонів.

Міліція довгий час не підтверджувала використання сльозоточивого газу, але в кінці дала роз'яснення. «Сотрудники міліції дійсно застосували сльозоточивий газ в межах своїх повноважень і діючого законодавства. Це був одиничний випадок», – заявили в прес-службі столичного главка.

При цьому правоохоронці пояснили, що учасники акції, підійшовши до будівлі Кабінету Міністрів, намагалися «прорватися через міліцейський кордон,

распылили вещество, похожее на газ, в сторону правоохранителей, и в связи с этим сотрудники милиции были вынуждены применить слезоточивый газ». Позже в пресс-службе добавили, что в столкновениях пострадал один боец спецназа. Сообщается также и о том, что в ночь с 24 на 25 ноября была предпринята попытка силового разгона «Евромайдана», которая, впрочем, успехом не увенчалась.

Аналогичные акции проходят и в десятках других городов, в частности, в Днепропетровске, Донецке, Кривом Роге, Одессе, Сумах, Ужгороде, Харькове, Черновцах... Общественные активисты во Львове, Ивано-Франковске, Николаеве, Черкассах, Луцке и других городах, несмотря на запреты местных судов, ежедневно выходят на митинги и готовы продолжать свои акции вплоть до саммита «Восточного партнерства» в Вильнюсе. На митинги собираются от 100 до нескольких тысяч человек.

Например, во Львове в митинге 23 ноября приняли участие не менее 10 тыс. человек. «Евромайдан» на площади возле памятника Тарасу Шевченко во Львове стал палаточным городком – возле первой большой палатки, установленной 22 ноября, студенческие активисты установили еще около 10 палаток меньшего размера и украсили каждую палатку флагом ЕС.

Следует также отметить, что акции протеста поддержали соотечественники за рубежом, «евромайданы» проходят по всему миру – Лондон, Берлин, Токио, Париж, Торонто...

Интерактивная карта «евромайданов»

Так, митинг в поддержку евроинтеграционного курса Украины прошел в Брюсселе на площади Люксембург перед зданием Европейского парламента. В митинге приняли участие около 100 человек, в основном украинцы. Демонстранты держали государственные флаги Украины и Европейского Союза, синие и желтые шарикы, плакаты с лозунгами «Украина, вставай, мы с тобой», «Мы – за европейский выбор». Как выяснилось, акция не была запланирована политиками через Facebook, а спонтанно инициирована молодыми людьми и продолжалась примерно в течение часа. Мероприятие завершилось исполнением гимна Украины. Акция прошла спокойно, полиции не было.

Более ста украинцев приняли участие в митинге за европейскую интеграцию Украины в Великобритании возле дома британского парламента в Вестминстере. Участники митинга держали лозунги: «Брюссель! Не сдавайте Украину», «Путин, руки прочь от Украины!» и другие. Также участники акции держали в руках флаги Украины и Европейского Союза. Они требовали от правительства Украины отменить решение об отказе ассоциации с ЕС. «У украинского правительства еще есть время изменить свое решение о приостановке евроинтеграции и не отказываться от европейского курса, который избрал украинский народ», – сказал, выступая перед участниками акции, директор Украинского Института в Лондоне юрист Э. Гундер. В свою очередь, вице-президент Союза украинской Британии И. Терлецкая заявила в своем выступлении: «Украина не должна уступать под российским давлением, а должна двигаться в Европу».

В целом же, по оценкам активистов, только 24 ноября на «евромайданах» по всему миру вышло более 1 млн людей.

Впрочем, СМИ сообщают и о ряде альтернативных акций.

Так, в Киеве 24 ноября на Михайловской площади состоялась акция под лозунгом «Не превратим Украину в сырьевой придаток для Европы!», собравшая около 10 тыс. человек.

А на Софийской площади около сотни людей, представлявших Глобальную коалицию за естественную семью «Останови это сейчас!», «Родительский комитет Украины» и другие общественные организации, провели акцию-хоровод «в знак прощания с евроинтеграцией». Активисты надеются, что Соглашение об ассоциации не будет подписано, потому что подписание соглашения противоречит суверенной воле народа, чревато серьезными нарушениями прав человека и разрушением традиционной морали в Украине.

Кроме того, как написал на своей странице в Facebook мэр Львова А. Садовой, во Львове на протестах 23 ноября более 150 человек в масках провели шествие с криками «Одна раса» и «Зиг хайль». «Я считаю это абсолютной провокацией. Это недопустимая вещь, особенно в дни, когда мы доказываем миру свои европейские стремления. У памятника Шевченко львовская молодежь стоит днем и ночью за европейское будущее Украины, а некоторые сознательно выполняют заказы тех, кто хочет показать украинцев

неотесанными нацистами», – считает А. Садовой. Действия милиции в целом были адекватными и не дали событиям выйти из-под контроля, отметил мэр Львова.

Что касается прогнозов, то пока они высказываются довольно осторожно.

Так, экс-глава избирательного штаба Президента В. Януковича Т. Черновил, пришедший на «Евромайдан» «поддержать европейский выбор Украины», считает, что шансы на подписание Соглашения об ассоциации с ЕС у нас сегодня выше, чем две недели тому назад. Он также добавил, что «Евромайдан» не является первопричиной, которая может повлиять на Президента в вопросе принятия решения о подписании Соглашения с ЕС. По его словам, торги с ЕС все еще ведутся.

А замглавы фракции ПР в парламенте М. Чечетов, также побывавший на «Евромайдане», высказал убежденность в том, что с помощью массовых акций протеста давить на В. Януковича не получится. «Попытка с ним (Януковичем – ред.) разговаривать силой не пройдет», – заявил политик.

Тем временем в Киев практически из всех регионов страны продолжают съезжаться тысячи людей...

Р. С. Касаясь темы «Евромайдана», многие уже проводят параллели с протестами в ноябре 2004 года, которые привели к Оранжевой революции. В этой связи представляют интерес итоги опроса, проведенного корреспондентом интернет-издания «From-UA» в центре Киева, согласно которым многие киевляне на данный момент не готовы поддержать «Евромайдан», как в 2004 году. А для немалой части столичных жителей Майдан-2013 не представляет интереса, поскольку они не интересуются политикой. Стоит заметить, что в ходе опроса выяснилось: многие респонденты, поддерживающие требования активистов на «Евромайдане», не готовы пожертвовать временем и рабочим местом, как это было в 2004 году, чтобы полностью присоединиться к протестующим.

Економічний ракурс

О. Симоненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. політ. наук

Черговий кредит МВФ для України: реакція світу та вітчизняні перспективи

Схоже, останній візит місії Міжнародного валютного фонду (МВФ) у жовтні пройшов продуктивно: діалог з фондом зрушився з мертвої точки, а наступний раунд переговорів відбудеться вже в грудні. «В українській

економіці є проблеми, але їх можна вирішити. Місія відзначила можливість позитивного рішення (про відновлення кредитування на 15 млрд дол. – Авт.)), – заявив М. Азаров. Але вимоги МВФ не змінилися: скоротити дефіцит бюджету, підвищити тарифи на газ і урізати зарплати бюджетникам, а також відпустити гривню у «вільне плавання».

Згідно з інформацією видання «Дзеркало тижня. Україна», ряд рішень, таких як підвищення тарифів на газ, ліквідація пільг для населення та бізнесу, а також послаблення курсу гривні до долара, які раніше стримували прогрес у переговорах із МВФ¹, нібито було прийнято на спеціальній нараді у Президента України В. Януковича, що відбулася незабаром після його переговорів з російським колегою В. Путіним.

Як повідомляє газета, на нараді, де також були присутніми Прем'єр-міністр М. Азаров, перший віце-прем'єр С. Арбузов і міністр фінансів Ю. Колобов, Президент погодився на реалізацію заходів одразу за декількома принциповими пунктами.

У першу чергу, глава держави, за повідомленням «Дзеркало тижня. Україна», дав добро на значне (до 60 %) підвищення тарифів на газ для населення. Однак, як пояснює видання, це торкнеться не всіх споживачів, а лише тих, хто споживає понад 3,5 тис. куб. м газу на рік. Проект нової тарифної сітки вже підготували в Національній комісії, що здійснює регулювання у сфері енергетики. Крім того, в уряді розроблена ціла програма зі стабілізації бюджету, у рамках якої передбачені одразу кілька складових. Перший пункт: жорстка ревізія податкових пільг для бізнесу, а також закриття офшорних лазівок для великого бізнесу шляхом імплементації прийнятого минулого літа закону про трансферне ціноутворення. Другий пункт: ревізія існуючих соціальних пільг, яка потенційно може принести десятки мільярдів гривень для економіки держбюджету, але до останнього часу відкладалася через очевидну загрозу для електоральних рейтингів. У цьому контексті вельми симптоматично виглядає заява В. Януковича, датована серединою, 30 жовтня, про те, що тільки чверть соціальної допомоги сьогодні прямує за належною адресою – малозабезпеченим або незахищеним категоріям громадян.

У переліку запланованих заходів стабілізації держфінансів також є урізання видатків на утримання держaparату майже на 19 млрд грн, що буде означати дуже жорстку економію практично для всіх відомств і по всій вертикалі.

Що ж стосується вимоги МВФ про забезпечення більшої курсової гнучкості, то й тут раніше непорушна позиція перших осіб держави, за повідомлен-

¹ У МВФ не раз заявляли, що для відновлення економічного зростання необхідно провести в Україні низку реформ. «Ми радимо більш гнучкий обмінний курс, щоб підвищити конкурентоспроможність. Мова йде про більш гнучкий обмінний курс, посилення фінансового сектору, фіскальні зміни, реформи в енергосекторі, в першу чергу, це передбачає підвищення тарифів. І останнє за порядком, але не за значенням, бізнес-середовища», – зазначив раніше представник МВФ.

ням ЗМІ, готова до коригування. За інформацією ZN.UA, В. Янукович дав добро на теж давно очікуване розширення коридору коливань курсу гривні до долара – при цьому верхня його межа визначена на рівні 8,5 грн за долар.

Факт розробки вищезазначеної програми підтвердив і МВФ, випустивши 31 жовтня за підсумками роботи останньої місії в Києві спеціальний прес-реліз². У ньому серед іншого повідомляється, що уряд України розробляє «пакет пропозицій щодо економічної політики, спрямований на коригування зовнішньоекономічних дисбалансів та активізацію економічного зростання».

Тільки після виконання умов МВФ Україна зможе розраховувати на отримання наступного кредиту. Народ не чекав такого від Президента. До останнього часу такі кроки відкладалися, оскільки можуть негативно позначитись на рейтингу В. Януковича та Партії регіонів. Нагадаємо, що наприкінці серпня В. Янукович запевнив: «Незважаючи на те що ціна газу велика, ми не перекладаємо це на плечі населення. Ніколи, поки я буду при владі, ми цим шляхом іти не будемо».

Водночас, як стало відомо згодом, Президент і надалі наполягає на тому, що не допустить кроків, від яких страждатимуть люди і які негативним чином вплинуть на матеріальний стан населення. Виступаючи під час зустрічі з діячами культури та мистецтв, Президент наголосив: «Вимоги МВФ щодо підвищення цін на газ для населення за жодних обставин не будуть сприйнятні. Ми ніколи не допустимо кроків, від яких будуть страждати люди і які негативним чином вплинуть на матеріальний стан населення», – цитує слова В. Януковича прес-служба Президента.

Як бачимо, до вирішення проблем в українській економіці експерти фонду підходять прагматично. У цьому їх можна зрозуміти: кредитору потрібна впевненість, що гроші повернуть назад. Щоб отримати заповітні долари від

² Основні рекомендації МВФ Україні, згідно із заявою фонду від 31 жовтня: МВФ не підтримує введення в Україні казначейських векселів, тому що вони створюють ризики для здоров'я бюджетної сфери в майбутньому. При цьому, з урахуванням векселів, дефіцит держбюджету України в поточному році досягне 5,75 % ВВП; витрати бюджету дуже високі – майже 50 % ВВП, і боротися з цим потрібно скороченням субсидій, «заморожуванням» зарплат у держсекторі та зменшення кількості держслужбовців; щоб вирішити проблему гострої неефективності енергетичної сфери, фонд закликає вже не поетапно, як раніше, а різко підвищити тарифи на газ і тепло для населення і прийняти план щодо їх подальшого зростання. Щоб знизити хворобливість цього кроку, соціальну допомогу потрібно направляти лише 40 % населення; вирішити проблему поганого інвестклімату можна через проведення системних змін у найскладніших для бізнесу питаннях – перекроїти судову систему, позбутися корупції, і впровадити прозорі правила гри в оподаткуванні підприємств; щоб поліпшити стабільність банківського сектору, потрібно провести незалежний аудит банків, який би підтвердив якість їх активів; МВФ пропонує відкласти заплановане на 2014 р. зниження ставок ПДВ і податку на прибуток.

фонду, потрібно вийти хоча б на двовідсотковий дефіцит бюджету. Але за прогнозами Fitch Ratings, у 2013 р. він становитиме 6,5–7 % ВВП. Цьому є підтвердження: за статистикою Мінфіну, тільки за січень – вересень дефіцит становив 34 млрд грн (2,15 % ВВП). З одного боку, це не так вже й багато: бюджет на цей рік прийняли з дефіцитом у 50,43 млрд грн (3,2 % ВВП). Але дефіцит за дев'ять місяців 2013 р. більше минулорічного в 1,4 раза. Як зазначають експерти, «підливає масла у вогонь» і скорочення обсягів промислового виробництва на 5,2 %. Відповідно, латати «дірку» в бюджеті буде нічим. Тому МВФ і радить підвищувати тарифи на газ, адже в прогнозованому 7-відсотковому дефіциті лише 2 % – це дефіцит «Нафтогазу». Він, як відомо, виникає через різницю в тарифах на газ: підприємства фактично дотують населення. Аналогічна ситуація і з пенсіями: дефіцит Пенсійного фонду наближається до позначки у 2 % ВВП. Але, за останніми повідомленнями в ЗМІ, на «непопулярні» рішення влада не піде.

Вихід із проблемної ситуації в Кабміні все ж придумали. «Ми знайшли модель, яка дозволить нам, не зачіпаючи соціально незахищені верстви населення, скоротити дефіцит “Нафтогазу”. Ідеться про заходи, які проводить Україна в рамках Європейського Енергетичного Співтовариства, зокрема, з відкриття ринку для приватних компаній як Заходу, так і Сходу», – повідомив віцепрем'єр-міністр Ю. Бойко, утримавшись від оголошення подробиць. Експерти вважають: ми й далі будемо нарощувати власний видобуток і реверсні поставки газу з Європи. «А також шукати інші дешеві джерела, якщо не домовимося з Росією про знижку. Думаю, саме про таку модель говорив Ю. Бойко», – сказав директор Інституту економіки і прогнозування НАН України В. Геєць. Інші експерти говорять, що такий підхід хороший у довгостроковій перспективі, а сьогодні владі все ж доведеться піти на підвищення тарифів. «МВФ не вимагає нічого такого, чого б ми самі не хотіли зробити. У риториці влади, у тому числі і в словах Ю. Бойка, ідеться про підвищення цін для тих, хто в змозі платити «реальний» тариф. Тобто ті, хто споживає мінімум (до 3,5 тис. кубів на рік. – Авт.), що не будуть схильні до “шоку”. А таких споживачів у нас 90 % з усіх 13,5 млн домогосподарств. Ті, хто споживає більше, будуть і платити більше», – вважає виконавчий директор Міжнародного фонду Блейзера О. Устенко.

Деякі ж аналітики загалом поки що не можуть знайти цьому пояснення, адже на порозі передвиборний рік і підвищення тарифів на газ не привабить електорат влади: «Це ж треба було дотягнути до 2014 – передвиборного року, щоб почати виконувати рекомендації МВФ? Чому не зробити це самостійно, без МВФ і – головне – не зробити це набагато раніше передвиборного року? Загадка. Це, звичайно, правильні й корисні речі. Але гірше для влади (з точки зору її рейтингу та підвищення народної любові) – не придумаєш. Щодо самих вимог (з того, що відомо з преси) – це звичайно недостатньо та неповно. Але це краще, ніж дотеперішня урядова політика».

Так, насправді, президентські вибори 2015 р. додають цій події особливу пікантність. Правда, слідом за публікацією про готовність влади до шокового сценарію тут же послідували спростування з боку анонімних джерел в адміністрації В. Януковича, і це, на думку О. Карпець, ще сильніше зміцнює підозру в тому, що подібні заходи розглядаються.

Про це повідомляють мережеві ЗМІ з посиланням на джерела в Адміністрації Президента. Наприклад, «Подробности» пишуть, що спеціальна нарада у Президента України В. Януковича, на якій було затверджено ряд непопулярних рішень на догоду Міжнародному валютному фонду, зокрема про підвищення ціни на газ для населення, не проводилася. «Ця інформація – чистої води провокація, спрямована проти чинної влади. Уряд проводить консультації з Міжнародним валютним фондом, однак жодне з рішень, зазначених у статті, на сьогодні прийнято не було», – зазначило джерело.

На цьому також наголошує і В. Карасьов, керівник Інституту глобальних стратегій. «Очевидно, дана інформація недостовірна», – стверджує директор Інституту глобальних стратегій. Більше того, упевнений експерт, також не варто брати до уваги коментарі різного роду, у яких «прогнозуються деякі економічні неприємності». В. Карасьов додав, що різні домисли й спекуляції щодо передбачуваного підвищення тарифів на газ для населення та інших рішень найрозумніше ігнорувати на даному етапі. Також керівник Інституту глобальних стратегій запевнив, що про плани української влади щодо підвищення тарифів для населення на газ мова не йшла і не йде. Крім того, стверджує експерт, це стосується і питання зміни курсу національної валюти, а також скасування пільг для бізнесу.

Експерти, не вірячи, що влада погодиться піти на ці умови, наголошують на тому, що можуть бути лише часткові компроміси щодо газу. «Україна може зробити фонду зустрічну пропозицію – узгодити з ним поетапне підвищення тарифів на газ лише для окремих категорій населення», – сказав «Вістям» перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень Я. Жаліло. Очікується, що тарифи будуть підвищувати лише для сімей, які споживають на рік понад 3,5–4 тис. кубів газу на рік (при середньому рівні в 1,5–2 тис. кубів). Скорочення ж кількості бюджетників і урізання їхніх зарплат експерти вважають абсолютно нереальним. І не тільки з політичних причин (до президентських виборів влада навряд чи вирішить відправити на вулицю свій електорат), а й з економічних. «Миттєвого економічного ефекту не буде. Людині для її скорочення доведеться заплатити п'ять місячних зарплат: за два місяці її попередити про скорочення та ще сплатити три місячних оклади після звільнення», – зауважив президент Українського аналітичного центру О. Охріменко. Недоцільним економісти вважають і зниження курсу гривні, особливо в умовах масштабних виплат за держборгом: близько 1,7 млрд дол. до кінця 2013-го і понад 7 млрд дол. у 2014 р. Навіть до 8,5. Більшість фінансистів прогнозують курс на наступний рік у діапазоні 8,2–8,4 грн/дол.

Як повідомляє інформаційно-аналітичний портал Inpress.ua, до цієї неперевіреної інформації загалом варто ставитися зі скептицизмом. На прохання прокоментувати інформацію «ДТ», згідно з якою на нараді у Президента було прийнято рішення підвищити тарифи та скоротити пільги, політичний експерт Д. Джангіров повідомив: «За наявними у мене даними, секретна нарада дійсно відбулася. Тільки не в Адміністрації Президента, а на кухні у А. Гриценка і Ю. Мостової. Головне питання порядку денного: “Як політичним лузерам привернути до себе увагу?”» – зазначив він. За його словами, «обидва учасники наради одногосно прийняли малобюджетний план дій, згідно з яким Ю. Мостова розміщує у власній газеті статтю про підвищення тарифів і скорочення соціальних пільг, а А. Гриценко масово розміщує на найдешевших сайтах свій прогноз про майбутню війну. Як бачимо, план був виконаний на всі 100 %», – підсумував експерт.

У свою чергу, ТСН вирішила перевірити це надзвичайно серйозне повідомлення, поспілкувавшись з його автором. «Моя інформація отримана від впливових джерел. Більше того, непрямим підтвердженням є те, що водночас із цим рішенням В. Януковича МВФ повідомив, що Україна готує пакет антикризових заходів», – зауважив автор «резонансного матеріалу» про підвищення тарифів на газ та редактор відділу економіки видання «Дзеркало тижня. Україна» Ю. Сколотяний. Проте, якщо це виявиться дійсно правдою, попри серйозні цифри, панікувати поки що українцям не слід, запевняє незалежний експерт В. Землянський. «Багаті будуть сплачувати за бідних. Люди з великими будинками, статками, з басейнами, багато поверхів... Воно торкнеться тільки тих верств, які споживають більше 3 тис. куб. м на рік. Тож 90 % українців не відчують підвищення тарифів. Це середньостатистичні громадяни, які живуть у квартирах або будинках на три-чотири кімнати. Вони витрачають до 2,5 тис. куб. м газу на рік. Розкуркулювати будуть 10 % населення, тобто, власників великих маєтків з басейнами та зимовими садами. “Робін Гуд” в особі МВФ змусить платити за газ у півтора рази більше тільки тих, хто споживає більше 3,5 тис. куб. м на рік», – пояснив незалежний експерт.

Ще одна умова МВФ, на яку начебто може погодитися українська влада, – це скасування численних пільг для великого бізнесу й населення, зокрема чиновників, суддів і депутатів. Ці дії до останнього часу відкладали через очевидну загрозу для електоральних рейтингів влади. Для стабілізації держфінансів – за тією самою неофіційною інформацією – влада погодилася врізати навіть свої витрати: держапарат має зекономити майже 19 млрд грн. Що ж до коштів МВФ, то частина з них, як запевняють експерти, піде на ланання «дірок» у бюджеті, а частина – на валютну стабілізацію. «Призначення цих коштів – підтримання бюджету, підтримання золото-валютних резервів. Зрозуміло, коли НАК “Нафтогаз” розплачується з “Газпромом”, витрачаються золото-валютні резерви. Він не виходить на валютний ринок для того, щоб не коливати курс гривні», – пояснив експерт.

Під впливом рекомендацій Євросоюзу МВФ може зробити для України програму більш гнучкою. Таку думку висловив генеральний директор інвестиційно-банківської компанії European Capital Management В. Браїлівський. «Інформація про те, що на тлі економічного тиску Росії ЄС веде переговори з МВФ про надання Україні додаткових грошей, була прогнозованою. Європа всерйоз зацікавлена в економічному, торговельному співробітництві з Україною і безпосередньому підписанні угоди про асоціацію України з ЄС, тому готова йти на такі кроки. Схоже, Європа готова допомогти нам як з газом, так і з кредитами», – зазначив він. Фінансист констатує, що Україні в нинішніх умовах необхідно від 12 до 16 млрд дол., у зв'язку з чим допомога МВФ може істотно підтримати економіку.

За останньою інформацією, США також готові надати допомогу Україні у виконанні умов, необхідних для підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Про це повідомила заступник державного секретаря США з питань Європи та Євразії В. Нуланд після зустрічі з Президентом В. Януковичем. Переговори з українським главою держави тривали близько 2,5 год. «Ми повністю готові підтримати Україну в її роботі з виконання тих критеріїв і вимог, які залишаються, щоб зробити можливим підписання Угоди про асоціацію з Європою і отримати привілеї від (зони вільної) торгівлі», – зазначила вона. За словами В. Нуланд, під час зустрічі В. Янукович дав чітко зрозуміти, що Україна зробила свій вибір на користь Європи. «Сьогодні я передала Президенту лист від держсекретаря США Дж. Керрі, у якому підкреслюється, що Україна зробила дуже багато на своєму шляху до Європи. У листі він також закликає виконати роботу, яка залишається», – додала вона.

В. Нуланд також повідомила, що США підтримують Україну в переговорах з Міжнародним валютним фондом у наданні допомоги для проведення реформ. «Ми також говорили про нашу підтримку України в її подальших дискусіях з Міжнародним валютним фондом, у плані тієї підтримки, яку МВФ може надати для українських реформ», – зазначила вона. На її думку, ті реформи, які проводить Україна в рамках європейської інтеграції та переговорів із МВФ, дають можливість зміцнити і українсько-американські відносини і співробітництво.

Тим часом, як зазначають аналітики, офіційна Москва не припиняє пошуків аргументів для України стосовно перспектив її інтеграції в Митний союз.

Багато спостерігачів припускали, що в результаті несподіваної поїздки Президента України В. Януковича в Сочі (відразу ж після повернення з Мінська та Вищої євразійської економічної наради, що відбулася там) і проведеної там тривалої «неформальної зустрічі» з російським колегою В. Путіним сторони «знайдуть взаєморозуміння». І якщо Київ після цього відразу й «не побіжить» у Митний союз, то рух у напрямі підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом зупинить. Перелік «пряників», які в обмін на це можуть бути отримані від Кремля, теж обговорювався активно: бага-

томільярдні кредити на підтримку українських бюджетних «штанів» перед президентськими виборами, зниження цін на газ, більш вигідні (у тому числі й для В. Януковича особисто) умови газового договору та, можливо, консорціуму по ГТС. Багато хто навіть дійшов висновку, що насправді всі останні місяці В. Янукович та його оточення торгувалися не з Євросоюзом із приводу умов підписання Угоди про асоціацію, а, розігруючи європейську карту, вели торг із Кремлем.

Однак, як зазначають експерти, є висока ймовірність того, що на цьому етапі домовитися не вийшло: «Річ у тім, що нинішні мешканці Кремля, як відомо, з тих чи інших причин погано сприймають нинішнього головного резидента Банкової, не довіряючи йому (у чому й полягає головна проблема для В. Януковича в переговорах). Тому всі свої пряники В. Путін міг вирішити приберегти для іншого кандидата в українські Президенти. Адже, розраховуючи подальші варіанти розвитку подій, у Кремлі не сприймають можливого майбутнього підписання угоди у Вільносі як точку неповернення України. Адже навіть після цієї малоприємної для Москви події існує безліч варіантів подальшого розвитку ситуації», – резюмують експерти.

Посол Росії в Україні М. Зурабов вважає неприйнятними вимоги МВФ до України для відновлення співпраці. «Україна на сьогодні абсолютно справедливо вважає, що може бути відновлено співпрацю з МВФ. Але, як ми бачимо, співпраця з МВФ буде поєднана з цілою низкою непопулярних рішень, які будуть від України вимагати, що, на мою думку, абсолютно неприйнятно», – зазначив М. Зурабов. Він наголосив, що ситуація в українській економіці складна, вона демонструє стагнацію. Російський посол звернув увагу на той факт, що саме в цій напруженій ситуації Україні надають кредити російські банки, а представникам українського бізнесу робляться знижки на російський газ. «Звісно, ми не відмовляємося допомагати своєму стратегічному партнеру, і, звісно, ми не сприймаємо Україну та український народ як не дружній, як країну, чії проблеми нам не близькі, як на побутовому, так і на державному рівні», – сказав російський дипломат. Він також додав, що в цій ситуації Росія розраховує на адекватну відповідальність з української сторони. На думку посла, українська економіка в скрутному становищі і перебуває в стагнації.

Улітку ряд економістів вже говорив про те, що восени для України придуть важкі часи. Грошей у бюджеті немає. А все тому, зазначив економіст О. Соскін, що українське керівництво країни не розвиває економіку, а просто займається «друкуванням зайвих» грошей. За його словами, у період з 1996 по 1998 р. було надруковано 7 млрд 150 млн грн. У 2000 р. було випущено вже 12 млрд грн. За роки президентства В. Ющенко НБУ надрукував додаткових 37 млрд грн. А у 2010 р., коли Президентом став В. Янукович, Нацбанк додатково надрукував 20 млрд грн. За словами економіста, така політика в корені не правильна. Вона призводить до того, що національна валюта просто знецінюється. Дірки ж у бюджеті не зникають, а, навпаки, збільшуються, і їх

закривають старим перевіреним способом «друкування» грошей. Але такий спосіб не може постійно бути «паличкою-виручалочкою», адже кредити, які набрав уряд, потрібно повертати у валюті. У листопаді Україна повинна виплатити черговий транш за боргами, який становить 1,3 млрд дол.

Експерти зазначали, якщо ситуація в країні буде катастрофічною, то уряд піде на те, щоб виконати всі вимоги МВФ для розблокування кредитної лінії. Як показав час, такі прогнози виявилися не позбавленими ймовірності. Осінь в Україні видалася непростою. Економісти припускають, що вже до кінця поточного року один долар може коштувати 8,8 грн, а наступного року перевалити за позначку в 9 грн. Зокрема, про це говорить економіст О. Жолудь. Економісти кажуть, що така складна ситуація в країні викликана неправильним управлінням – гроші, у тому числі й кредитні, просто проїдаються, ідуть на виплату зарплат, допомог, а не інвестуються в розвиток підприємств, які могли б потім працювати та приносити гроші в бюджет. Економіст Д. Боярчук зазначає, що держава нині активно використовує гроші населення – депозити українців. Уже позичено 4,7 млрд дол. депозитних коштів. Проте, говорять експерти, кредит МВФ не врятує ситуацію в країні. Тим більше, що у 2014 р. стартує президентська кампанія і потрібні будуть гроші на формування виборчих симпатій.

При цьому, на думку експертів, навіть якщо Україна не отримає кредит МВФ, під гарантії уряду позичити грошей можна і на зовнішніх ринках – що правда, ціна таких позик на 3–4 % вище. Привабливість же кредиту МВФ не тільки в низькій процентній ставці (4 % річних), але і в рівні довіри: за словами експертів, не так важливі гроші МВФ, як наявність самої програми співпраці з Україною. Це сигнал для зовнішніх інвесторів і кредиторів: вони стануть активніше вкладати гроші в нашу економіку. До того ж співпраця з фондом знизить на кілька процентних пунктів і ціну кредитів на зовнішніх ринках.

Підсумовуючи, зауважимо, що суперечливість висловлюваних прогнозів і брак офіційної достовірної інформації щодо перебігу й результатів проведених українською владою переговорів як з російськими партнерами, так і МВФ породжує чутки, що не сприяє стабілізації ні фінансової, ні загалом, економічної ситуації (*Матеріал підготовлено за використанням таких джерел інформації: Антикоруptionний інформаційно-аналитический портал job-sbu.org (<http://job-sbu.org>). – 2013. – 4.11; Inpress.ua (<http://inpress.ua/ru>). – 2013. – 4.11; LB.ua (<http://lb.ua>). – 2013. – 11.02; Главком (<http://glavcom.ua>). – 2013. – 4.11; Хвиля (<http://hvylya.org>). – 2013. – 4.11; Новости мира (<http://www.novostimira.com.ua>). – 2013. – 3.11; «Карпатський об'єктив (<http://karpatiskijobjektiv.com>). – 2013. – 6.11; Тільки ПРАВДА (<http://t-pravda.net>). – 2013. – 5.11; UAINFO (<http://uainfo.org>). – 2013. – 3.11; ФАКТИ. ICTV (<http://fakty.ictv.ua>). – 2013. – 2.11; ВТВ плюс (<http://www.vtv-plus.com.ua>). – 2013. – 4.11; ФАКТИ. ICTV (<http://fakty.ictv.ua>). – 2013. – 2.11;*

Korrespondent.net (<http://korrespondent.net>). – 2013. – 2.11; *Дзеркала тижня. Україна* (<http://dt.ua>). – 2013. – 1.11, 2.11; *TCH.ua* (<http://tsn.ua>). – 2013. – 2.11, 4.11; *Голос столиці* (<http://newsradio.com.ua>). – 2013. – 8.11; *FINANCE.UA* (<http://news.finance.ua>). – 2013. – 11.11).

С. Кулицький, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. екон. наук

Фінансова ситуація в Україні: стан і перспективи

(Закінчення. Початок в попередньому випуску)

2. Оцінки фінансової ситуації в Україні на перспективу

На сьогодні факт перебування української економіки у стані рецесії, на думку ряду експертів, підтверджується її спадом протягом 4-х (чотирьох) кварталів (за III квартал 2013 р. офіційні дані Держстату про динаміку валового внутрішнього продукту (ВВП) ще не оприлюднені). Адже починаючи з 3-го кварталу 2012 р., українська державна статистика фіксує доволі усталене скорочення ВВП у межах 1,1–2,5 %. Хоча заради об'єктивності треба зазначити, що у I – II кварталах 2013 р. скорочення ВВП (1,1 та 1,3 %) у порівнянні з відповідними періодами попереднього року було меншим, ніж у 3–4 кварталах 2012 р., коли воно складало 1,3 та 2,5 % відповідно. Саме через рецесію незадовільний стан вітчизняного виробництва та експорту продукції може справити негативний вплив на розвиток фінансової ситуації в Україні.

Тому в експертів немає однастайності щодо найближчих перспектив розвитку вітчизняної економіки в цілому й фінансової ситуації в Україні, зокрема. При цьому вельми поширені доволі песимістичні оцінки й прогнози. Наприклад, професор школи бізнесу Леонарда Стерна Н. Рубіні на 10-й щорічній зустрічі YES «Україна й світ в епоху змін: фактори успіху» в Ялті заявив, що «в усьому світі будуть підніматися процентні ставки, і це буде впливати на ринки. Можливі корекції й дефолти», – підкреслив він. На думку аналітика, зниження цін на сировину буде негативно впливати на металургію й сільське господарство. А ціни на газ – зокрема, й для України будуть, як і раніше, високими.

В цілому песимізм у експертному середовищі зростає протягом поточного року. Так, ще на початку травня Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) спрогнозував скорочення ВВП України в 2013 р. на рівні -0,5 %. А до того, у квітні поточного року, Світовий банк (СБ) переглянув у бік погіршення прогноз росту ВВП цього року до 1 % з попередніх 3,5 %. Так са-

мо міжнародна аудиторська компанія «Ернст енд Янг» вдруге з початку року знизила прогноз зростання ВВП України в 2013 р. до 0,3 % замість прогнозованих раніше 2,4 %.

Нульових темпів росту ВВП у 2013 р. очікують експерти Міжнародного центру перспективних досліджень. На їх думку великий врожай призведе до високих темпів росту в сільському господарстві, однак через падіння в промисловості й пов'язаних з нею видах діяльності (торгівлі й транспорті) ВВП не збільшиться. Разом з тим, і за версією МВФ прогноз росту українського ВВП складе 0 %. Також у Європейській Бізнес Асоціації очікують, що зростання ВВП в Україні за підсумками нинішнього року не перевищить нульової позначки.

З іншого боку, зовсім нещодавно окремі аналітики вважали, що позитивні фактори економічного розвитку та статистичний ефект бази порівняння переважать негативні чинники і темпи зростання ВВП (у річному обчисленні) повернуться до зростання в третьому четвертому кварталах, у кінцевому підсумку сягнувши 0,5–1,0 % за 2013 р. А, на думку виконавчого директора Міжнародного фонду Блейзера О. Устенка, висловлену ним ще в середині вересня, вітчизняна економіка вже цього року піде вгору й Україна закінчить цей рік із приростом ВВП у межах 0–0,5 %. Свою позицію він аргументує, зокрема, хорошими результатами сільського господарства та поновленням зростання чорної металургії, яке на його думку вже почалося.

Утім, враховуючи рецесію у вітчизняній промисловості, що продовжилась і у III кварталі поточного року, усе більше число експертів розглядає нульовий варіант зростання ВВП у 2013 р. як доволі оптимістичний. А це означає послаблення товарного забезпечення гривні, що потенційно погіршує фінансову ситуацію в Україні.

Так само перебіг подій з реалізацією продукції підприємств та їх виробничими витратами не дає підстав розраховувати на суттєве поліпшення фінансового стану підприємств, що, у свою чергу, обмежуватиме їх інвестиційні витрати у 2013 – 2014 рр. До речі, як засвідчили цитовані вище результати опитування, проведеного НБУ серед керівників українських підприємств, в цілому спостерігається доволі усталене посилення песимістичних настроїв серед менеджменту цих підприємств щодо перспектив збільшення інвестиційних видатків на машини, обладнання, інструменти та інвентар (тобто інвестицій у, так звану, активну частину засобів виробництва, які, насамперед, й забезпечують конкурентоспроможність підприємств на ринку) у найближчі 12 місяців. Утім, негативні наслідки від нинішнього обмеження інвестиційної активності підприємств реального сектору, через інерцію, притаманну реалізації інвестиційних проєктів у сфері капітальних вкладень, проявлятимуться за межами 2014 р.

Тим часом вітчизняні ЗМІ повідомили, що на початку вересня поточного року проєкт держаного бюджету на 2014 р. було розраховано урядом на підставі прогнозу річного зростання ВВП на рівні 3 %. Правда, ще під час

10-ої Ялтинської щорічної міжнародної зустрічі перший заступник голови Адміністрації Президента України І. Акімова припустила, що макропоказники проекту державного бюджету на 2014 р. можуть бути скореговані за підсумками економічного розвитку України за 9 (дев'ять) місяців 2013 р.

І. Акімова зазначила, що проект державного бюджету на 2014 р. спочатку було складено урядом на підставі прогнозу росту ВВП на 3 % при інфляції 8 %. І цей прогноз був дуже близький до прогнозів міжнародних фінансових організацій (МФО) для України, а саме МВФ і Світового банку. Вона нагадала, що свого часу одна з організацій прогнозувала зростання ВВП України на рівні близько 2 %, а інша – 2,7 %. На її думку, більш оптимістична оцінка урядом перспектив росту в 2014 р. може бути реалістичною, враховуючи достатньо складну економічну ситуацію цього року, що закладає низьку базу для статистичного порівняння. Водночас І. Акімова припустила, що у зв'язку з недавнім погіршенням прогнозу для світової економіки на 2014 р. можуть бути знижені й прогнози ВВП та інфляції для України. Вона також визнала, що з урахуванням дефляції за підсумками дев'яти місяців поточного року урядовий прогноз інфляції в Україні в наступному році на рівні 8 % є дискусійним.

Утім, економічне зростання, що досягається насамперед за рахунок низької бази порівняння із статистичними показниками попереднього року, найімовірніше не сприйматиметься переважною частиною підприємців й населення як реальний прогрес у розвитку вітчизняної економіки. А, отже, його позитивний інформаційно-психологічний вплив на розвиток фінансової ситуації в Україні буде мінімальний.

Водночас від параметрів динаміки ВВП у 2014 р. залежатиме й ступінь стабілізуючого впливу створеної національною економікою маси товарів і послуг на курс національної валюти, на фінансову ситуацію в Україні в цілому. І в цьому плані будь-який приріст ВВП у наступному році порівняно з нинішнім буде «працювати» на стабілізацію фінансово-економічної ситуації в Україні.

Однак, за нинішньої структури національної економіки зміна по суті негативною цьогорічної динаміки українського ВВП на протилежну може статися за умов зростання попиту на продукцію вітчизняних підприємств на внутрішньому й зовнішньому ринках. Більш-менш стрімкої активізації внутрішнього українського ринку можна було б досягти завдяки зростанню інвестицій, в тому числі й держави, у розвиток вітчизняної економіки. Але перешкодою на шляху приватних інвестицій виступають низька прибутковість або навіть збитковість багатьох підприємств. А для збільшення обсягів державних інвестицій необхідно відповідним чином переглянути структуру витрат державного бюджету на 2014 р., що напередодні президентських виборів, й до того ж враховуючи нинішні проблеми з виплатами зарплати в Україні, видається вельми малоймовірним.

Ситуація на зовнішніх ринках збуту українських товарів також не надто сприятлива для вітчизняного бізнесу. Тому й навряд чи варто очікувати на

приріст ВВП у 2014 р. більш, ніж на 1–2 %. Утім, і таке невелике зростання може сприяти покращенню фінансової ситуації в нашій державі.

Водночас, на думку деяких експертів, наприклад, випереджаючі темпи скорочення вартості імпорту товарів і послуг в Україну, порівняно з їх експортом, що спостерігались до останнього часу, до кінця року можуть й не зберегтись. Насамперед, це пов'язано із зростанням обсягів імпорту природного газу, інших енергоносіїв напередодні зимового опалювального сезону 2013–2014 рр. Вірогідність саме такого перебігу подій підтверджується новітнім досвідом вітчизняної зовнішньої торгівлі. Зокрема, у I кварталі 2013 р. вартість імпорту товарів і послуг в Україну скоротилась порівняно з аналогічним періодом 2012 р. на 1,8 %, тоді як вартість експорту – на 4,7 %. У II кварталі 2013 р. ситуація доволі радикально змінилась: вартість імпорту скоротилась на 14,9 %, а вартість експорту – на 9,1 %. Утім, з наближенням осені темпи скорочення вартості експорту українських товарів і послуг знову почали випереджати темпи скорочення їх імпорту.

Однак, в цілому, можна очікувати на доволі помітне скорочення негативного сальдо української зовнішньої торгівлі у 2013 р. І нинішнього року це буде важливим чинником послаблення негативного тиску вітчизняної зовнішньої торгівлі на курс гривні. Хоча, звичайно, явно недостатнім для її стабільності.

Чи збережеться зазначена тенденція скорочення негативного сальдо української зовнішньої торгівлі у 2014 р., поки сказати важко. Адже структура будь-якої національної економіки, включаючи й українську, змінюється вельми повільно, що відповідно позначається на структурі та обсягах експорту та імпорту товарів і послуг. Зокрема, розраховувати на подальше стрімке збільшення обсягів експорту вітчизняної аграрної продукції наступного року не доводиться, хоча й на значний спад, мабуть, очікувати теж не варто. Перспективи нарощування обсягів продажу на міжнародних ринках продукції традиційних вітчизняних галузей-експортерів (чорної металургії, машинобудування, хімічної промисловості) у 2014 р. вельми розпливчаті.

Витрати ж на імпорт енергоносіїв, звичайно, можуть скорочуватись і надалі. Хоча вельми сумнівно, що це скорочення буде радикальним. По-перше, протягом одного року неможливо наростити вітчизняне виробництво енергоносіїв настільки, щоб радикально скоротити їх експорт. А, по-друге, стрімкого спаду світових цін на енергоносії наступного року поки не очікується. Версії ж у ЗМІ щодо можливого зниження Росією цін на газ, який вона експортує в Україну, поки що лише журналістськими версіями й залишаються. Хоча у ЗМІ фігурували версії цін на експортований в Україну російський газ на рівні 250 – 270 дол./тис. куб.м, як «плата» за відмову від підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, однак достовірність таких припущень видається доволі сумнівною. Адже Росія має серйозні власні економічні проблеми. Зокрема у російських ЗМІ з'явилися повідомлення про перспективи

зниження рівня реальних заробітних плат у цій країні. Тому внутрішні російські соціально-політичні обставини не сприятимуть значним поступкам українській стороні щодо зниження Росією цін на газ, який вона експортує в Україну. Хоча це не означає, що російський газ для України дійсно не може не подешевшати. Питання лише у величині такої знижки газової ціни та плати за неї, яку вимагатимуть від України. Це питання залишається відкритим, а отже – унеможливило будь-які обґрунтовані статистичні розрахунки й відповідні кількісні оцінки.

Утім, напевне продовження процесу поліпшення балансу вітчизняної зовнішньої торгівлі, хоча й за збереження його від'ємного сальдо, наступного року очікувати можна. Це, у свою чергу, позитивно впливатиме на обмінний курс гривні, а отже – й на стабілізацію фінансової ситуації в Україні.

Причому, після призупинення українською стороною підготовки до підписання Угоди про асоціацію з Європейським союзом (ЄС), питання про погіршення економічних відносин з Росією та іншими членами Митного союзу (МС) ніби вже не стоїть на порядку денному. Насамперед це стосується загрози можливого подальшого скорочення обсягів експорту українських товарів і послуг до Росії, а згодом – і до інших країн МС. Про імовірність такого сценарію попереджали і Президент Росії В. Путін, і його радник С. Глазьев, і російський прем'єр-міністр Д. Медведєв. Та й прецедент «торговельної війни» з боку Росії цього літа вже мав місце. До речі, треба згадати, що саме імовірність подібного перебігу подій була однією з підстав для зниження агентством Moody's Investors Service кредитного рейтингу єврооблігацій України до рівня «дуже високого ризику». Відтепер, принаймні, на одну з підстав для зниження українського кредитного рейтингу поменшало.

Як наголошувалось вище, надзвичайно важливий вплив на фінансову ситуацію в Україні справляють бюджетно-податкові чинники, перебіг яких, судячи з повідомлень ЗМІ до кінця нинішнього і у наступному році буде вельми неоднозначний. Зокрема, згідно з різними експертними оцінками, реальний дефіцит державного бюджету (тобто касовий дефіцит державних фінансів, в тому числі з урахуванням потреб «Нафтогазу України») за підсумками 2013 р. буде на 30–70 млрд грн більше від суми визначеної відповідним законом.

Хоча ще у вересні перший заступник міністра фінансів А. Мярковський стверджував, що за 8 місяців поточного року дефіцит загального фонду держбюджету становить близько 37 млрд грн, що відповідає плановим показникам. Утім, приблизно в цей же час директор департаменту аналогового та митного аудиту Міністерства доходів і зборів зазначив, що «загалом зростання податкових і митних надходжень адекватне тому валовому внутрішньому продукту, який маємо на сьогодні». Також представники влади визнають й факти простроченої заборгованості держави. Зокрема, народний депутат від Партії регіонів В. Хомутинник, що очолює комітет Верховної Ради з питань податкової й митної політики визнав факти заборгованості держави перед бізнесом,

наприклад, за роботи, виконані ще під час підготовки до проведення чемпіонату з футболу «Євро-2012». На його думку, вирівняти ситуацію повинне запровадження державою казначейських векселів, яке, однак, має статися лише у 2014 р. Утім, як влучно зазначили оглядачі деяких ЗМІ, «якщо замість грошей держава пропонує вексель – це перша ознака порожньої скарбниці».

Таким чином, перевищення реального дефіциту державного бюджету в 2013 р. над його плановими обсягами можна прогнозувати з дуже високим ступенем ймовірності. Залишається відкритим питання величини такого додаткового дефіциту та шляхів його подолання. Враховуючи зусилля держави щодо вирішення цієї проблеми, можна очікувати, що зазначене перевищення фактичного дефіциту державного бюджету над запланованим буде знаходитись у межах наведеного вище діапазону з більшою ймовірністю наближення його до нижчої межі діапазону, тобто десь на рівні 30–40 млрд грн.

Що ж стосується шляхів розв'язання проблеми незапланованого збільшення фактичного дефіциту державного бюджету, то в експертному середовищі існує точка зору, що уряд не буде проводити офіційного секвестру державного бюджету в 2013 р., а піде шляхом фактичного недофінансування частини видаткових статей державного бюджету. По суті, і той, і той напрямки дій зменшують грошову масу в обігу, провокують зростання сум неплатежів й погіршують фінансову ситуацію в Україні вже у найближчій перспективі. Різниця між цими шляхами полягає, насамперед, у площині впливу соціально-психологічних факторів на розвиток фінансової ситуації у нашій державі. Адже фактичне недофінансування частини видаткових статей державного бюджету посилюватиме правовий нігілізм у суспільстві, що, у свою чергу, підживлюватиме тіньову економіку й погіршуватиме фінансову ситуацію в Україні із подальшим зростанням недовіри до влади на додаток.

Водночас, серед оглядачів ЗМІ доволі поширена думка, що влада нинішнього року вирішуватиме питання з подоланням дефіциту державного бюджету шляхом емісії ОВДП. Зазначається, що пройшовши через доволі короткий ланцюжок державних підприємств і банків, ОВДП попадають до Національного банку, який таким чином через безготівкові рахунки випускає в оборот нову гривню. Звичайно, таке насичення вітчизняної економіки гривнею у короткотерміновому плані сприяє покращенню фінансової ситуації в Україні, оскільки запобігатиме різноманітним неплатежам у сфері економічної діяльності. При цьому найближчі (тобто ті, що припадають на 2013 – 2014 рр.) негативні наслідки таких дій для нашої держави полягають, насамперед, у зростанні фінансових витрат на обслуговування нових боргових зобов'язань. А погашення самих боргів переноситься на пізніший період. Горизонт такого переносу визначається термінами погашення емітованих державою цінних паперів. Однак, судячи з терміну обороту більшої частини нових емітованих ОВДП, їх погашення відбуватиметься після 2014 р. Серйозним об-

меженням у реалізації зазначеного сценарію є законодавчо встановлені межі нарощування державних боргових зобов'язань.

Поряд з цим, за повідомленням деяких ЗМІ, відповідно до проекту державного бюджету на 2014 р., поданого урядом до парламенту, дефіцит державного бюджету має становити 2,7 % ВВП (47,5 млрд грн), а держаний борг – 32,4 % ВВП. Але, як припустила перший заступник голови Адміністрації Президента І. Акімова, за підсумками 9 місяців нинішнього року макропоказники проекту державного бюджету на 2014 р. можуть бути скореговані. І, виходячи з сьогоденної ситуації з наповненням державного бюджету, перегляд макропоказників зазначеного проекту дуже імовірний.

В цьому контексті особливого значення набуває не лише питання джерел фінансування дефіциту державного бюджету, а й проблеми валового українського зовнішнього боргу (тобто з урахуванням його приватної складової), а також питання обслуговування приватних боргів резидентів України. Адже, як добре відомо, саме проблеми обслуговування приватних боргів резидентів України призвели до стрімкого падіння курсу гривні у 2008 – 2009 рр.

Утім боргова ситуація у приватному сегменті вітчизняної економіки вельми непроста. Зокрема, попри скорочення зовнішніх запозичень держави, зростають зовнішні приватні запозичення. В результаті український валовий зовнішній борг за підсумками І-го півріччя 2013 р. сягнув 134,4 млрд дол. США. І хоча у річному обчисленні, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, його абсолютний приріст дещо зменшився, а темпи зростання трохи сповільнились, однак зазначені зміни були зовсім незначними. Так само відносно ВВП зовнішній борг зменшився на 0,9 відсоткового пункту – з 76,6 % до 75,7 %. Тому поки зарано говорити, чи це якісь тимчасові коливання фінансово-економічних показників, чи початок формування тенденції позитивних змін у цьому сегменті українських фінансів.

Водночас, зазначене зростання приватних боргів відбувається на тлі скарг підприємців на авансовий збір державою податків та затримки з відшкодуванням або ж навіть невідшкодування податку на додану вартість (ПДВ) експортерам. Зокрема, заступник голови ради Федерації роботодавців України (ФРУ) Д. Олійник стверджує, що «загальний борг казни перед бізнесом сягнув 80 млрд грн, з них близько 26 млрд – невідшкодований експортерам ПДВ плюс значна частина – авансова переплата податку на прибуток, якого ще немає й невідомо, чи буде».

У свою чергу в Міністерстві доходів і зборів повідомили, що збір податків наперед цілком легальний, оскільки з 1 січня 2013 р. згідно Податкового кодексу набрала чинності норма про щомісячну авансову сплату податку на прибуток. До того ж, голова цього відомства О. Клименко влітку нинішнього року зазначав, що поточна невідшкодована заборгованість за невідшкодований експортерам ПДВ складає 4,0 – 4,5 млрд грн. І ще близько 11 млрд грн – спірні

суми, правочинність яких поки розглядається у судах (*Корреспондент. – 2013. – №39. – С.17*).

Звичайно, можна припустити, що, через відстоювання відомчих інтересів кожною зі сторін, дані ФРУ щодо заборгованості держави перед бізнесом завищені, а дані Міністерстві доходів і зборів України – відповідно занижені. Утім сигнали щодо заборгованості державних органів перед підприємцями надходять з різних ЗМІ. Тому, навіть якщо прийняти за основу якісь середні показники між двома озвученими вище крайніми величинами, то слід визнати, що величина заборгованості держави перед вітчизняним бізнесом вельми й вельми значна. Певною мірою така значна державна заборгованість, зменшуючи оборотні кошти бізнесу, стимулює його до побудови різних напівлегальних і нелегальних підприємницьких схем, сприяє спекулятивній та корупційній діяльності.

Як зазначалось вище, для розв'язання проблеми заборгованості держави перед бізнесом в Україні з 2014 р. передбачається запровадження державою казначейських векселів. Як зазначив голова комітету Верховної Ради з питань податкової й митної політики В. Хомутильник, підприємець зможе звернутися в місцеву інспекцію Міністерства доходів і зборів або до відповідного державного органу-боржника й одержати у рахунок боргу казначейські облигації. По них він протягом п'яти років рівними порціями (по 20 %) буде гарантовано одержувати суму боргу з бюджету. Крім того, підприємець, за словами В. Хомутильник, зможе оплатити всі види податків у держбюджет векселями, отриманими замість відшкодування ПДВ.

Якщо ж власником державних казначейських векселів буде банк, то він зможе під зазначені цінні папери отримати рефінансування від НБУ. Народний депутат визнав, що є нагромаджені державою борги перед бізнесом, які бізнес не одержує. Але підприємці за бажанням можуть одержати згадані вище цінні папери. Утім це норма добровільна. Коли будуть погашатись державою борги перед підприємцями у разі їх відмови від одержання державних казначейських векселів В. Хомутильник не пояснив. Але, виходячи із запланованого періоду функціонування цих векселів протягом 5 (п'яти) років, навряд чи підприємці зможуть швидко отримати свої гроші, які їм заборгувала держава.

Якщо ж підприємству знадобляться реальні гроші, наприклад, для виплати зарплати або ж для інших цілей, то, на його думку, воно зможе продати ці векселі на вторинному ринку. Фактично з невеликим дисконтом, вважає В. Хомутильник, підприємство в короткий строк може одержати гроші.

Утім, відповідь В. Хомутильника, радше, має політико-пропагандистський, ніж експертно-економічний характер. Адже за умов, коли фінансові ресурси української держави, включаючи її міжнародні резерви, малі по відношенню до її фінансово-економічних й соціально-політичних зобов'язань, а міжнародні кредитні рейтинги низькі, то дисконт по державних векселях буде вельми значний. А це означає, що у найбільшому програші будуть ті підприємці,

яким терміново будуть потрібні кошти й вони будуть змушені продавати на фондовому ринку належні їм державні векселя ще до дати їх погашення.

Таким чином, запровадження державних казначейських векселів починаючи з 2014 р. може призвести до наступних змін у фінансовій ситуації в Україні. За умов дефіциту саме грошових ресурсів у багатьох підприємств реального сектору вітчизняної економіки найбільшу вигоду від запровадження в обіг цих векселів можуть одержати фінансові посередники, насамперед великі банки, що концентрують у себе значні суми грошей, в тому числі й за рахунок депозитів населення. Саме вони можуть «грати» на величині дисконту від купівлі продажу векселів, збільшуючи таким чином свої доходи. У свою чергу, підприємства реального сектору, які отримують від продажу векселів на вторинному ринку, грошей менше, ніж планувалось на початку виконання відповідних замовлень, будуть змушені підвищувати ціни на свою продукцію й водночас намагаться знизити рівень своїх виробничих витрат. Адже нинішня ситуація на ринку ще не гарантує збуту продукції у разі зростання цін на неї. При цьому, найімовірніше, страждатимуть зарплати працівників підприємств, оскільки саме на цій складовій собівартості продукції можна швидше й легше за все зекономити.

Тому, як результат запровадження державних казначейських векселів, можна очікувати не лише принаймні часткового розв'язання проблеми заборгованості держави перед бізнесом та деякого поліпшення розрахунків у вітчизняній економіці, а й певного зростання інфляції. Результати зазначених змін, звичайно, більшою мірою проявлятимуться наприкінці 2014 – на початку 2015 рр., ніж на початок періоду запровадження цих векселів.

Тим часом, ще зовсім нещодавно у ЗМІ поширювалась «примара» дефолту України вже до кінця 2013 р. І згадуване вище зниження рейтингів українських єврооблігацій міжнародним агенством Moody's Investors Service, а пізніше – й зниження суверенного рейтингу України іншим міжнародним агенством – Fitch Ratings, лише сприяло поширенню й зміцненню таких настроїв.

Утім, відомий вітчизняний експерт з фінансових питань, керуючий партнер Capital Times Е. Найман вважає, що фатальної загрози дефолту України немає. Він нагадує, що наступний рік – останній за таким високим борговим навантаженням із погашення зовнішніх боргів (всього Міністерства фінансів України, НБУ й НАК «Нафтогаз України» в наступному році потрібно буде на 1,6 млрд дол. більше, ніж було в 2013 р. – трохи більше 7,1 млрд дол. США). Причому валютні резерви НБУ знижуються тільки через погашення зовнішніх боргів, насамперед перед МВФ. І якщо ситуація дійсно стане критичною, тоді, на думку Е. Наймана, можна очікувати на активізацію переговорів України із МВФ про одержання нового кредиту. Зараз же ситуація складна, але далека від критичної. Єдиним серйозним фактором невизначеності, на думку Е. Наймана, ще зовсім недавно залишалась поведінка керівництва Росії – чи не почне Кремль торговельну війну проти України

після підписання нею угоди про Асоціацію з Європейським союзом. Але й у цьому випадку, вважає український експерт, залишалась можливість звернутися по допомогу до МВФ. А це було питання зниження курсу гривні, але не дефолту України.

Зазначимо, що ця експертна оцінка Е. Наймана була зроблена ще до заяви Кабінету Міністрів України про призупинення підготовки до підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Тобто тоді, коли загострення економічних відносин з Росією негативно впливало на розвиток фінансової ситуації в Україні. Нині ж російський чинник впливу ніби вже вийшов з розряду негативних.

Крім того, на те, що у дефолті України не зацікавлені, по суті, ні Росія, ні Європейський Союз, не говорячи вже про українську владу та підприємців, звертають увагу й оглядачі деяких ділових видань. Адже такий дефолт загрожує великими втратами для усіх зазначених сторін. Хоча ступінь зацікавленості різних суб'єктів, звичайно, різна. На цьому власне й базується інформаційно-психологічна гра на фінансовому ринку навколо теми дефолту України.

Природно, що в нинішній ситуації особливого значення набуває пошук джерел нових запозичень для погашення Україною її зовнішньої державної заборгованості, що, до того ж, дало б змогу забезпечити від подальшого скорочення міжнародні резерви НБУ. Тому цілком закономірно, що увагу ЗМІ привернуло залучення Україною синдикований кредит у розмірі \$ 750 млн в іноземних банків. Про це говориться в повідомленні російського інвестбанку Sberbank CIB, що виступив одним з організаторів угоди. У повідомленні цього банку наголошується, що це перший для Сбербанку досвід з надання синдикованого кредиту державі Україна. Як ще банки взяли участь у наданні Україні цього кредиту, Sberbank CIB не повідомляє. Умови, на яких залучаються гроші, у цьому повідомленні також не уточнюються. При цьому ЗМІ нагадують, що процентна ставка по кредиту згідно з оприлюдненою раніше інформацією повинна була скласти 6,5 %. Крім того, Україна повинна виплатити разову комісію. Правда, в одних ЗМІ повідомляється, що її величина складає 0,5 % від вартості кредиту, а в інших – 3,02 %. Процентний дохід за цією позикою сплачується раз на квартал. При цьому погашення кредиту буде здійснюватися не пізніше, ніж за два роки після його залучення. Повідомляється, що погашення й обслуговування позики буде здійснюватися за рахунок коштів, передбачених законом про Державний бюджет України на 2013 рік.

Як припускають експерти, запропоновані Міністерством фінансів України параметри допускають повторення схеми, яку Кабінет Міністрів раніше використовував при угоді з іншим російським банком – ВТБ. Зокрема цим банком у червні 2010 р. Україні був наданий шестимісячний кредит на 2 млрд дол. США під 6,7 % річних. І Кабінет Міністрів тричі продовжував цей договір, а у 2012 р. реструктуризував його в єврооблігації з погашенням в 2014 р. По кредит до Сбербанку Росії уряд, на думку оглядачів, був змушений вдатися у зв'язку з дефіцитом валюти для погашення зовнішніх позик. Для випуску

сврооблігацій зараз невдалий період у зв'язку з високими процентними ставками по них, а валютні резерви НБУ тим часом скоротилися до семирічного мінімуму.

Варто також згадати, що російський президент В. Путін прокоментував факт надання Україні зазначеного кредиту як добру волю керівництва Росії. А деякі вітчизняні ЗМІ інтерпретували цю подію як небезпечне посилення впливу Росії на перебіг фінансової ситуації в Україні. Утім, обидві ці позиції виглядають дещо односторонніми, які лише частково відображають стан справ. В реальності, для російської сторони важливо, мабуть, отримувати хороший прибуток за одночасного напрацювання відповідного досвіду роботи на міжнародних фінансових ринках з таким зрозумілим й зручним для росіян партнером як Україна. А для української сторони було важливо одержати вигідний за нинішніх умов кредит.

При цьому, як зазначається у деяких вітчизняних ЗМІ, російські кредитні ресурси для України дещо дорожчі за кредити МВФ: приблизно 7–8 % річних проти відповідно 3–4 %. Правда, і характер вимог, якими супроводжується надання цих кредитів, різний. Зокрема, російські кредити, принаймні до останнього часу, не були пов'язані з такими болючими для української влади вимогами, як підвищення цін на газ для населення та обмеження бюджетних видатків. А такий «політичний прибуток» компенсує додаткові витрати на обслуговування українською стороною відносно дорожчих боргових зобов'язань.

Останнім часом ЗМІ також заговорили про перспективи надання Україні позик китайською стороною. Зокрема, на зустрічі з керівництвом Державного банку розвитку Китаю та Промислово-комерційного банку КНР під час свого нещодавнього візиту до цієї країни перший віце-прем'єр-міністр України С. Арбузов висловив зацікавленість нашої держави як у залученні китайських кредитних коштів і підрядників для реалізації проектів в Україні, так і у переході до інвестиційного співробітництва з Китаєм, а також – реалізації проектів в «третіх країнах». Також він висловив зацікавленість нашої держави «у забезпеченні доступу українських товарів, послуг і технологій на великий китайський ринок». В цьому контексті варто згадати, що 25 грудня 2012 р. у Києві був підписаний Генеральний кредитний договір між НАК «Нафтогаз України» та Державним банком розвитку КНР про надання кредиту в розмірі 3,656 млрд дол. для реалізації проектів із заміщення імпортного природного газу вітчизняним вугіллям. Утім, треба зазначити, що кредити від КНР мають, насамперед, «пов'язаний» характер. Тобто в цьому випадку ці кредитні кошти надходять переважно китайським експортерам товарів і послуг. А суб'єкти економіки країни-позичальника отримують від китайської сторони у вільно-конвертованій валюті (ВКВ) суми значно менші від загального обсягу китайського кредиту.

Правда, певні суми ВКВ, а отже й деяку частину резервів свого Національного банку, наша держава зможе зекономити за рахунок угоди про валютний

своп між Україною та Китаєм, що, згідно заяви першого віце-прем'єр-міністра України С. Арбузова, має запрацювати найближчим часом. Ця угода була підписана ще у червні 2012 р., й передбачає закупівлю НБУ 15 млрд китайських юанів (що еквівалентно близько 2,36 млрд дол. США) за 19 млрд грн. Цими коштами українські імпортери зможуть розраховуватись за придбані ними китайські товари. Однак, навіть якщо цей механізм розрахунків запрацює нинішнього року, його більш-менш помітний позитивний вплив на золото-валютні резерви НБУ, курс гривні та, особливо, на фінансову ситуацію в Україні в цілому проявлятиметься не раніше 2014 р.

Зі свого боку, керівник аналітичного департаменту компанії Concorde Capital О. Парафій вважає, що «Китай може стати кредитором України, однак виходячи із структури попередніх угод ми бачимо, що ця країна дає фінансування лише під певні, цікаві для неї проекти. Тобто навряд чи Китай погодиться надавати стабілізаційні кредити уряду. І навіть якщо припустити, що погодиться, то його вимоги навряд чи відрізнятимуться від критеріїв МВФ. Вимоги МВФ – це не просто забаганки, а стандартні вимоги кредитної установи, яка хоче гарантувати, що боржник буде у змозі повернути кредит» (*Дзеркало тижня. – 2013. – № 35. – С.6*).

Зовсім інші, ніж у Китаю, умови надання так гостро необхідних Україні кредитів з боку МВФ, термін попередньої програми співробітництва з яким завершився наприкінці 2012 р. Перевага кредитів МВФ полягає у тому, що вони мають стабілізаційний характер, оскільки це – гроші як такі, тобто не пов'язані з конкретними товарними поставками. Це – довгострокові, дешеві фінансові ресурси. Крім того, як наголошують експерти, співробітництво із МВФ для будь-якої країни, у тому числі й для України, – це позитивний сигнал для світового фінансового ринку. Якщо є таке співробітництво, країна стає більш привабливою для інвесторів, інших міжнародних інституцій, які також можуть виділяти Україні гроші. Це у вигідному для України напрямку може впливати й на вартість її єврооблігацій.

Однак, перемови щодо відновлення співпраці між Україною і МВФ йдуть вельми непросто. Так, директор Американського Інституту Е. Салвія на початку вересня заявив, що МВФ дедалі більше сумнівається, що Україна зможе погасити свій борг. При цьому він також наголосив, що МВФ, розглядаючи питання надання кредиту Україні, наполягатиме на скороченні субсидій на газ для населення та підприємств. Така заява є звичайним засобом дипломатичного тиску у переговорному процесі між МВФ та Україною.

Зі свого боку, Прем'єр-міністр України М. Азаров в інтерв'ю телеканалу «Росія 24» відзначив, що «минулі два роки показали, що Україна здатна самостійно, без кредитів МВФ справлятися зі своїми проблемами. Якщо інші країни зараз одержують ці кредити, то ми навпаки – повертаємо ці кредити. За ці два роки ми вже повернули більш 7 млрд дол., і нам треба ще повертати», – підкреслив М. Азаров. За його словами, це насамперед свідчить про до-

статню стабільність української економіки й фінансової системи, зокрема. При цьому М. Азаров натякнув, що Україна може звернутись по кредити й до інших суб'єктів світового фінансового ринку.

Ще зовсім недавно, як повідомляли ЗМІ, Президент В. Янукович розраховував, що МВФ вже цього року погодиться відновити програму кредитування України. Він зазначав, що держава виконала всі умови, крім однієї – підвищення тарифів на газ для населення. І у нас немає можливості піднімати ціну на газ, але українська сторона готова замінити цю умову іншими поступками, готова до обговорення цього, – зазначав В. Янукович, маючи на увазі, як вважають деякі оглядачі, нещодавно оголошену програму із запровадження диференційованих тарифів на газ. За його словами, Україна сподівалася одержати в рамках нової програми із МВФ близько 14,3 млрд дол. США. Про фінансову вигоду одержання Україною кредитів МВФ говорили політики і від влади, і від опозиції – С. Тігіпко, В. Хомутинник, В. Пинзеник та А. Яценюк. За умови позитивного завершення таких зусиль поліпшення фінансової ситуації в Україні могло розпочатись вже наприкінці цього року.

Однак, як визнав Прем'єр-міністр України М. Азаров, українське керівництво та МВФ не дійшли згоди щодо умов нової програми співробітництва. Тим більш, що, за словами М. Азарова, МВФ погоджується прокредитувати Україну лише в межах залишку нинішньої заборгованості України перед МВФ, а не на ту суму, на яку сподівалася українська сторона (тобто, мабуть йшлося про 14,3 млрд дол. США, які були раніше озвучені Президентом В. Януковичем). А за словами голови НБУ І. Соркіна, у 2014 р. загальна сума виплат за кредитом Міжнародному валютному фонду буде значно меншою, ніж у цьому році, і становитиме 3663,4 млн дол. США (в еквіваленті). Правда, як зазначається у прес-релізі НБУ, ці цифри наведені без урахування відсотків за користування кредитом.

Водночас, у 2014 р. Україні буде потрібно винайти 17,4 млрд дол. на виплати по зовнішніх зобов'язаннях, у т. ч. 9 млрд дол. на виплати Росії, 3,6 млрд дол. – МВФ і 2,1 млрд дол. – на євробонди, – сказав голова правління Інституту економічних досліджень і політичних консультацій І. Бураковський (йдеться, вочевидь, про всі майбутні валютні виплати держави, включаючи й оплату імпортного газу, а не лише суто фінансові борги). За його словами, передбачувана боргова політика наступного року — це «перехопити до завтра» аби стабілізувати ситуацію. Експерт відзначив, що необхідні кошти можна одержати в декількох великих гравців, але у будь-якому випадку кожен з них висуватиме певні умови. А директор Інституту політичного аналізу і міжнародних досліджень С. Толстов наголошує, що у 2014 р. Україна має погасити 8,2 млрд дол. вже накопичених зовнішніх боргів на тлі практично нереального доступу до іноземних ринків капіталу.

Тому цілком закономірно, що після призупинення підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і відмови української сторони від

кредиту МВФ на визначених ним умовах, на роль потенційного великого кредитора України висунулась Росія. З цього приводу у російських ЗМІ, правда з посиланням на неназваних українських журналістів, повідомляється, що на зустрічі В. Януковича з В. Путіним обговорювалися питання про російський кредит для України на 15 млрд дол. США, а також новий договір на поставку газу, у якому ціна на блакитне паливо буде знижена з нинішніх 450 дол. за тисячу кубометрів до 270 дол. Таким чином, на нинішньому етапі прагнення українського уряду диверсифікувати джерела зовнішніх запозичень поки не дають очікуваного результату. По суті, на роль основного кредитора України поступово висувається Росія, що створює для України доволі серйозні ризики економіко-політичного характеру, насамперед у фінансовій сфері.

І це можна вважати суттєвим чинником потенційної дестабілізації курсу гривні та й взагалі фінансової ситуації в нашій державі. Тому цілком ймовірно, що фінансова ситуація в нашій державі у 2014 р. погіршуватиметься. Адже, як наголошують оглядачі деяких ЗМІ, гарантований державою й державний борг України наприкінці літа поточного року склав 553,265 млрд грн. (або 69,219 млрд дол. США).

Взагалі, чи не найнаочнішим символом фінансової ситуації в Україні є стан її національної валюти, насамперед – динаміка курсу гривні. Останнім часом цьому питанню в експертному середовищі приділяється вельми багато уваги, що й знайшло своє відображення у повідомленнях ЗМІ. Як правило, ймовірні зміни курсу гривні наприкінці нинішнього й протягом наступного року пов'язуються з динамікою вітчизняної зовнішньої торгівлі, дефіциту державного бюджету, зовнішнього боргу та запозичень. Як зазначалось вище, поточні зміни перерахованих економічних чинників у 2013 – 2014 рр. сприятимуть послабленню курсу гривні.

Такої точки зору дотримується й більшість експертів. Розбіжності спостерігаються переважно в параметрах прогнозованого курсу гривні. При цьому доволі поширеною є думка, що українська влада не допустить значної девальвації гривні, оскільки такий крок може надзвичайно негативно вплинути на вітчизняну економіку, особливо на обслуговування зовнішніх боргів її державного та приватного секторів. Зокрема, як зазначив професор Львівського інституту банківської справи Р. Сав'юк, в Україні зараз спостерігається значна бюджетна економія. Можна сказати, що уряд недофінансує якісь заплановані програми. Значною мірою це запобігає тиску на курс гривні, оскільки зменшує бюджетні виплати. Тому, оцінюючи курс гривня/долар на найближчий час, деякі західноукраїнські експерти зійшлися в думці, що він може досягти рівня 8,4–8,5 грн./дол., але говорити про більш глибоку девальвацію немає причин.

Поряд з цим аналітики Fogex Club в Україні у своєму прогнозі відзначили, що, підсумовуючи баланс позитивних і негативних факторів, що впливають на вартість національної валюти, стає очевидним, що гривня до кінця нинішнього року буде помірно девальвувати. В результаті середній курс про-

дажу готівкового долара до кінця року може підвищитися до 8,5 грн/дол. Також у прогнозі відзначається, що більш сприятливим для гривні може стати 2014 рік, адже до цього часу прискориться зростання світової економіки, і вже зараз ціни на сталь на світовому ринку перестали знижуватися і навіть дещо підвищуються. Тим не менш, НБУ, швидше за все, продовжить проводити політику стримування зростання гривневої ліквідності та інформаційної підтримки гривні, в тому числі за рахунок оголошення про можливість введення податку на операції з готівковою валютою. У прогнозі експертів відзначається, що НБУ для підтримки гривні буде використовувати поточні ЗРВ разом з плавною девальвацією. Також, на їхню думку, будуть робитися спроби виходу на ринок єврооблігацій або цільові позики у іноземних інвесторів. У крайньому разі, додають аналітики, Україні доведеться звертатися до МВФ, кредити якого можуть бути найбільш ефективними за нинішньої ситуації.

Достеменно можна згадати, що ще у другій половині вересня поточного року, коли котирування американського долара на українському міжбанківському ринку досягли максимального, починаючи з листопада минулого року, рівня – 8,2–8,205 грн/дол., у деяких ділових ЗМІ наводились експертні оцінки, згідно з якими національна валюта до кінця 2013 р. могла «просісти» до 8,3–8,5 грн/дол. і навіть нижче. Утім, значного падіння гривні поки, мабуть, не передбачається. Адже, за даними НБУ, станом на 15 листопада 2013 р. середньозважений курс гривні на вітчизняному міжбанківському ринку склав 8,1504 грн/дол. США, що навіть нижче від згаданих вище аналогічних показників у вересні – жовтні цього року.

До речі тоді, на думку деяких експертів, зростання курсу американського долара було пов'язано із сезонним зростанням потреб імпортерів у ВКВ для закупівлі необхідних їм до кінця року товарів. Такої думки, зокрема дотримується президент Українського аналітичного центру О. Охріменко. Але головним фактором, що впливає на підвищення курсу долара в Україні, є те, що, як вважає аналітик, курс долар/гривня доволі гнучкий. Водночас цього року, за словами експерта, можна очікувати, що курс долара підвищиться по відношенню до гривні до позначок 8,3–8,4 грн/дол. Але це максимальний рівень, який можливий цього року. Під кінець же року він може знову знизитися до 8,15 грн/дол., заявив економіст. На його думку, фактично може повторитися ситуація минулого року, коли курс долара спочатку виріс, а потім знизився.

А на думку фінансового аналітика О. Михайленка, висловлену ним в ефірі Першого ділового каналу у вересні 2013 р., ситуація на валютному ринку України до кінця року не зазнає істотних змін. Курс національної валюти, за його прогнозом, буде коливатися в межах 8,1–8,3 грн/дол. США. За його словами, поганий стан макроекономічних показників в Україні тисне на курс гривні, однак девальваційні настрої громадян – сильніший фактор. Приводи до значного падіння гривні будуть, якщо до обмінних пунктів з'являться чер-

ги людей, які бажають купити долари. Це індикатор думки населення про стабільність системи. На нього потрібно звертати особливу увагу, відзначив О. Михайленко.

Деякі експерти, зокрема колишній в. о. міністра фінансів І. Уманський вважають, що НБУ повинен якомога швидше приступити до плавної девальвації гривні, поки не стало занадто пізно. З іншого боку, серед учасників фінансового ринку висловлюється думка, що НБУ фактично відпустив гривню у вільне плавання й буде втручатися в ситуацію тільки у випадку різких коливань її курсу. Політику плавної девальвації гривні ніби планується плавно проводити через участь державних банків у валютних торгах, поки її курс не досягне рівня 8,3–8,4 грн/дол. США. Взагалі, за нинішніх макроекономічних показників вітчизняної економіки обмінний курс української національної валюти на міжбанківському ринку на рівні 8,3 грн/дол. до кінця 2013 р. можна вважати цілком імовірним.

Водночас, окремі вітчизняні банкіри ще зовсім недавно вважали, що у разі подальшої відсутності кредиту від МВФ, українська національна валюта може девальвувати до рівня хоча б 8,6–8,8 грн/дол. США. Утім, тоді це була точка зору меншості, причому, вочевидь, незначної. Принаймні, що стосується курсу гривні до кінця нинішнього року. Хоча у 2014 р., якщо не відбудеться суттєвих змін у динаміці вітчизняної зовнішньої торгівлі, дефіциту державного бюджету, зовнішнього боргу, запозичень, деяких інших макроекономічних показників, то курс української національної валюти цілком може опуститись до позначки 8,6 грн/дол.

Тим часом прогнози курсу гривні, які дають іноземні експерти, в цілому, більш песимістичні, ніж оцінки вітчизняних фахівців. Зокрема, можна згадати, як нещодавно фінансисти із британського HSBC Bank прогнозували, що курс гривні в жовтні-грудні 2013 р. опуститься до 8,60 грн/дол., в третьому кварталі 2014 р. гривня знизиться до 8,80, а в четвертому кварталі – до 8,90 грн/дол. Утім, принаймні у жовтні поточного року прогнозованого британськими фахівцями падіння курсу української національної валюти не сталося. Це змушує сумніватись у реалістичності прогнозу британських фінансистів, принаймні, й на решту нинішнього року. А, згідно з повідомленнями деяких ЗМІ, Commerzbank (Німеччина) прогнозував курс гривні у грудні 2014 р. на рівні 9,0 грн/дол. США. А Сбербанк Росії ще порівняно нещодавно прогнозував, що валютна криза в Україні у період з липня 2013 р. по липень 2014 р. може статися з імовірністю у 82 %.

А зовсім нещодавно деякі вітчизняні ЗМІ оприлюднили наступне повідомлення міжнародного рейтингового агентства Standard&Poor's (S&P). «Валютні резерви продовжуватимуть скорочуватися протягом горизонту прогнозування... У 2014 р. відбудеться керована девальвація гривні стосовно долара США до рівня 9,5 проти очікуваних 8,2 у 2013-му», – зазначається в повідомленні S&P. Такий висновок спирається на базовий прогноз цього агентства,

згідно з яким не очікується, що Україна здійснюватиме масштабні реформи. Тому укладання угоди про програму зовнішнього фінансування з боку міжнародних фінансових організацій малоймовірно. У повідомленні також зазначається, що можливі масштаби девальвації було збільшено з огляду на заходи уряду щодо захисту валютного курсу за рахунок зменшення валютних резервів на тлі прогнозованого S&P скорочення економіки у 2013 р.

Таким чином, враховуючи все наведене вище, навряд чи варто очікувати на зростання курсу долара США в Україні у 2013 р. вище позначки 8,3 грн/дол. Що ж стосується перспектив зміни обмінного курсу гривні у 2014 р., то вони вельми невизначені. Тобто, поки що у наступному році можна очікувати як на відносно невелике, так і доволі значне зниження курсу української національної валюти, про що детальніше буде сказано нижче.

Правда, деякі непрямі сигнали, що можуть свідчити про зародження дестабілізуючих чинників соціально-психологічного характеру, останнім часом все-таки з'явилися. Йдеться про скорочення обсягів валютних депозитів в українських банках у жовтні нинішнього року на 0,4 %. Вітчизняні фінансисти пов'язують його із переміщенням частини коштів своїх клієнтів з означених депозитних рахунків у депозитні скриньки (сейфи), де клієнти зберігають готівки, маючи до неї вільний доступ у будь-який час. На думку деяких банківських менеджерів, означений процес свідчить про зростання недовіри до вітчизняної державної фінансової політики.

Тому тут доцільно згадати, що у середині вересня, за повідомленнями деяких ЗМІ, на Московській біржі відбулися перші гривневі торги: угода про продаж нашої валюти в Росії була підписана ще влітку, але реальні контракти з покупки гривні за долари відбулася тільки на початку осені. Обсяг торгів був невеликим – 132 тис. доларів (на українському ринку долара щодня продають на 1–1,2 млрд дол.). Але, як вважають деякі працівники вітчизняних банків, Москва одержала потужний важіль тиску на нашу валюту: у будь-який момент її можуть дати впасти, і тоді проблеми виникнуть із курсом і в Україні – наші банки стануть потужно спекулювати, використовуючи різницю між московським і київським курсами. Утім, ця точка зору не є домінуючою, і багато експертів з такою загрозою неконтрольованих НБУ коливань курсу від розвитку гривневих торгів на Московській біржі не бачать. З іншого боку, посилення ролі Росії як кредитора України, що намічається останнім часом, надає згаданним побоюванням помітно більшої ваги.

Дія проаналізованих вище факторів розвитку фінансової ситуації в Україні найтіснішим чином пов'язана з поведінкою суб'єктів економіки. Тому саме вплив інформаційно-психологічних чинників виконує функції того «спускового гачка», який запускає ті чи інші зміни у фінансовій ситуації в державі. Проведений аналіз засвідчив певні відмінності у формуванні внутрішніх й зовнішніх інформаційно-психологічних чинників розвитку фінансової ситуації в Україні. Це стосується як психологічних оцінок ситуації суб'єктами еко-

номічних відносин, так й активності різних суб'єктів-генераторів повідомлень. Зокрема, оцінки фінансової ситуації в Україні з боку її резидентів, в цілому, менш песимістичні, ніж з боку іноземців. Хоча й оптимістичними їх назвати теж не можна.

Найбільший, а головне – найшвидший вплив на фінансову ситуацію в Україні інформаційно-психологічні чинники справляють, впливаючи безпосередньо на параметри грошово-кредитних агрегатів – депозитів, кредитів, відсоткових ставок по позиках, курсу гривні тощо. А потім, вже через параметри зазначених агрегатів, цей інформаційно-психологічний вплив поширюється на інші складові фінансової ситуації. І, залежно від характеру дії зазначених чинників впливу, змінюється напрямок розвитку фінансової ситуації – чи то в бік погіршення, чи то в бік поліпшення.

Проведений аналіз засвідчив, що попри певний рівень песимізму, притаманний вельми значній частині суб'єктів вітчизняної економіки, наявність певних негативних очікувань у суспільстві, фінансова ситуація в Україні поки залишається доволі стабільною. Хоча соціально-психологічна напруга на товарних і, особливо, фінансових ринках, та й в українському суспільстві в цілому, мабуть, поступово зростає. Особливо після заяви Кабінету Міністрів України про призупинення підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Однак, на думку деяких експертів, дія суто внутрішніх українських чинників, попри наявність певного негативного економіко-психологічного потенціалу, навряд чи найближчим часом призведе до стрімкого погіршення фінансової ситуації в Україні.

Дещо по іншому в ЗМІ оцінюється імовірний вплив на фінансову ситуацію в Україні зовнішніх чинників. Зокрема, нещодавно на сторінках часопису «Дзеркало тижня» М. Кухар зазначав, що гривню, «незміцнілу, все-таки може збити з ніг цілеспрямована зовнішня атака... Крім класичних банків-спекулянтів, експортерів-панікерів, які притримують виручку ... Це ще й наш дружельюбний північний сусід. Чиї методи тиску, як показала спроба негласної блокади експорту ..., можуть набувати химерно-недружельюбних форм. І не слід забувати, що вже дві з п'яти найбільших фінустанов країни – це стовідсоткові “дочки” великих російських банків...» (*Дзеркало тижня. – 2013. – № 30. – С.7).*

Утім, виключно внутрішньополітичні чинники навряд чи почнуть справляти суттєвий вплив на розвиток фінансової ситуації в Україні раніше другої половини 2014 р., коли почне набирати обертів президентська передвиборна кампанія. До речі, експертами такі кампанії вже традиційно пов'язуються із певним зростанням надходження з-за кордону вільноконвертованої валюти для забезпечення потреб суб'єктів передвиборчого процесу. Мабуть, не складатиме виключення й майбутня президентська кампанія. Питання полягає лише у масштабах позитивного впливу таких надходжень на стан платіжного балансу України та динаміку курсу гривні. Але поки їх оцінювати доволі важко.

Інша справа – вплив на розвиток фінансової ситуації в Україні, в тому числі інформаційно-психологічний, зовнішніх економіко-політичних чинників. До числа найважливіших з них можна віднести наступні події:

- економіко-політичні відносини України з ЄС та Росією після саміту у Вільнюсі у контексті призупинення нашої держави підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;
- результати подальших відносин між Україною та МВФ;
- грошово-кредитна політика Федеральної резервної системи США та Європейського центрального банку в 2013–2014 рр.;
- стратегія й тактика великих гравців міжнародних фінансових ринків по відношенню до України, яка багато в чому визначатиме вартість запозичень для України на цих ринках;
- міжнародна діяльність російського «Газпрому» взимку 2013–2014 рр., взагалі, і по відношенню до України, зокрема.

Дія перелічених чинників наприкінці 2013 – протягом 2014 рр. значною мірою формуватиме те інформаційно-психологічне середовище, у якому суб'єкти вітчизняної економіки будуть приймати рішення, які, у свою чергу, впливатимуть на розвиток фінансової ситуації в Україні. А приблизно з другої половини 2014 р. вплив зовнішніх інформаційно-психологічних чинників почне поєднуватись з дією внутрішніх українських факторів, що визначатимуть розвиток електоральних симпатій/антипатій населення різних регіонів України в ході передвиборної президентської кампанії.

Утім, те, що саме фінансова сфера є найбільш вразливим компонентом вітчизняної економіки під час політичних потрясінь, підтверджується не лише новітнім українським досвідом. Зокрема, результати різноманітних соціологічних досліджень свідчать про вельми низьку довіру населення до банківської системи. Наприклад, опитування, проведене в середині поточного року, засвідчило, що 67,3 % респондентів зовсім не довіряють або ж переважно не довіряють банкам, тоді як довіряють або ж переважно довіряють банкам лише 22,9 % респондентів. Решта ж (близько 9,8 %) по суті не визначились з відповіддю.

Причому, якщо фундаментальні виробничо-торговельні процеси в економіці погіршуватимуться, то фінансова ситуація в Україні може стати вельми напруженою та нерівноважною. Потенційно найбільш вразливими її компонентами будуть параметри грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики: курс гривні, фактичний дефіцит державного бюджету, відсоткові ставки по банківських кредитах і депозитах, ринкова доходність державних боргових паперів, соціальні виплати держави та фінансування державою інвестиційних проектів тощо. Саме перелічені вище компоненти потенційно можуть зазнати найбільшої дестабілізації восени 2014 р., коли підготовка до виборів Президента України перейде до завершального етапу. За таких обставин навіть відносно незначні (за інших умов) інформаційні приводи можуть слу-

гувати поштоvhом до ланцюжків деструктивних соціально-психологічних реакцій, які у свою чергу, негативно вплинуть і на фінансову, і на політичну ситуацію в Україні. Не виключено, що зацікавлені зовнішні по відношенню до України політичні сили роблять саме на це певну ставку у своїй дипломатичній та геополітичній грі (*При підготовці цієї роботи були використані такі джерела інформації: Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Міністерство фінансів України. Офіційний веб-сайт (<http://www.minfin.gov.ua>); Восточный корреспондент (<http://www.eastkorr.net>); Главком (<http://glavcom.ua>). – 2013. – 20, 24. 09; Дискуссионный клуб САММИТ (<http://dc-summit.info>) – 2013. – 23.08, 18.09; Дзеркало тижня. – 2013. - №№ 30, 33, 35, 40, 43-44; Економічна правда (<http://www.epravda.com.ua>). – 2013. – 12, 18.09; Електронні Вісті (<http://elvisti.com>). – 2013. – 24.09; Информационное агентство «MyTime» (<http://mytime.net.ua>). – 2013. – 18.09; Інвестиційна компанія «Concorde Capital» (*Concorde Capital_Jul 29_20130730.pdf*); Коментарі. – 2013. – № 35, 37 – 40, 45; Корреспондент. – 2013. – №№ 25, 39; Корреспондент.net (<http://korrespondent.net>). – 2013. – 20, 22.09; Левый берег (<http://economics.Lb.ua>). – 2013. – 17, 24, 25.09; Минпром (<http://minprom.ua>). – 2013. – 19. 09, 10.10; Минфин (<http://minfin.com.ua>). – 2013. – 22, 23, 25. 09, 14, 22, 24.11; Независимая газета (<http://www.ng.ru>). – 2013. – 25.11; Незалежне Бюро Новин (<http://nbnews.com.ua>). – 2013. – 24.09; Обозреватель (<http://obozrevatel.com>) – 2013. – 18, 19, 21, 23.09; Паноптикон (<http://паноптикон.org>). – 19, 23.09; Перший Діловий Телеканал (<http://fbc.net.ua>). – 2013. – 17.09; «Свобода слова в Україні» (<http://svobodaslova.in.ua>). – 2013. – 12, 23.09; Таймер (<http://timer.od.ua>). – 2013. – 23.09; УРА-Інформ (<http://ura-inform.com>). – 2013. – 17, 18, 20. 09; Фраза.ua (<http://frazua>). – 2013. – 18.09; Експерт (<http://expert.ru/2013/11/12>); Bukinfo (<http://www.bukinfo.com.ua>). – 2013. – 20. 09; MIGnews (<http://www.mignews.com.ua>). – 2013. – 18.09; NewsOboz (<http://newsoboz.org>). – 19.09.2013; UAINFO (<http://uainfo.org>). – 2013. – 23, 24.09).*

В об'єктиві – регіон

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Суспільно-політична ситуація у Львівській області

Останнім часом на Львівщині знову загострилася суспільно-політична ситуація. Однією з причин деякої нестабільності стало призначення нового губернатора області. Як зазначають експерти, призначення нового губернатора Львівщини О. Сала викликало обурення значної частини населення області. Адже він уже був на високій посаді в області, і саме з ним багато-хто пов'язує тиск і фальсифікації на виборах 2004 р., міліцейський штурм ОВК у 2012 р. Також говорять, що призначенню посприяла Г. Герман, яка давно знайома з О. Салом.

Г. Герман, зокрема, зазначила, що новопризначений голова Львівської обласної державної адміністрації О. Сало зуміє зробити те, що не вдалося його попередникам, – забезпечити всі необхідні умови для якісно нового рівня розвитку регіону. «Я думаю, що призначення О. Сала головою Львівської обласної державної адміністрації – одне з найбільш вдалих кадрових рішень, які тільки можна було зробити стосовно Львівщини. Він сам походить зі Львівщини, дуже добре знає регіон, є надзвичайно компетентним і жорстким керівником. Це та людина, яка зможе навести порядок на Львівщині», – запевнила вона.

Г. Герман вважає, що попередники О. Сала на посаді голови Львівської ОДА були компетентними, однак Львів потребує твердої руки. За її словами, рішення стосовно призначення О. Сала визрівало вже досить давно. «Ця ідея виникала відтоді, як В. Янукович обійняв посаду Президента. І це рішення чекало свого часу. І цього річчя осінь – найкращий час для того, щоб його втілити. Я переконана, що О. Сало витягне львівський регіон з того занепаду, у якому він перебував останні роки, тобто зробить те, що не вдалося зробити його попередникам», – наголосила вона.

За словами ж львівського економіста й політолога В. Шевчука, головна причина в тому, що центральна влада намагається «перетряхнути», за відомим висловом О. Лукашенка, місцеві кадри. А це у випадку Львівської ОДА може мати ще декілька побічних мотивацій. «По-перше, стимулювати пошук додаткових надходжень до бюджету, який, відверто кажучи, виглядає провально. Спостерігаючи за розвитком на Львівщині торговельно-готельної інфраструктури та сфери приватного будівництва, особливо в 30-кілометровій прикордонній зоні, комусь, хто більше звик до степової архітектури Сходу України,

може видаватися, що з регіону повинні надходити значно більші податкові чи митні платежі», – зазначив експерт. По-друге, на його думку, важливо відволікти увагу місцевого політикуму від загальнодержавних проблем: триваюча рецесія, а ВВП знижується вже четвертий квартал поспіль, а мало бути зовсім інакше, валютні резерви переполовинено, девальвація гривні близька як ніколи.

Експерт також вважає, що поява нового керівника області може підсилити радикалізацію протестних настроїв, а це якраз потрібно для якісного медійного продукту, який може мати попит на Сході та Півдні України.

Разом з тим, як зазначають експерти, стрімка й неочікувана зміна керівництва Львівської облдержадміністрації, безумовно, сплутала плани усіх основних політичних гравців Львівщини – і від влади, і від опозиції. У першу чергу це стосується ВО «Свобода», адже до недавнього часу відносини між обласною радою та облдержадміністрацією формувалися за ініціативою саме фракції ВО «Свобода», як найбільш чисельної в облраді. Здебільшого, ці відносини мали характер відкритого або прихованого конфлікту. Це було вигідно і націоналістам, які в такий спосіб демонструвати виборцям свою опозиційність, і очільникам ЛОДА, які в економічно складній ситуації завжди мали можливість виправдатися саботажем з боку обласних депутатів.

Проте з того часу змінилося доволі багато, передусім через парламентські вибори 2012 р. У результаті частина «свободівців» із Львова перейшла до Верховної Ради України. Ті, хто залишилися у Львові, спромоглися втримати формальний контроль над депутатським корпусом. Однак події останніх кількох місяців продемонстрували слабкість позицій партії «Свобода» на Львівщині.

До того ж загострилися проблеми в середовищі опозиції. Депутати від «Батьківщини», «Фронту змін», УДАРу та Народного руху аж ніяк не хотіли миритися з подальшим домінуванням «Свободи». Керівники опозиції з Києва давали вказівку «помиритись», але не завжди це спрацьовувало і як результат – вплив опозиції зменшився. Як зазначають експерти, новий голова ради почав програвати чи не кожную сесію. Апогеем наростаючого протистояння стала «сланцева сесія». В. Шемук зумів скерувати незадоволення опозиційних депутатів партнерами від «Свободи» в потрібне русло. І вчорашні союзники стали ворогами. Проти голови обласної ради «свободівця» П. Колодія ополчилися навіть власні заступники.

За словами експертів, сесія 3 жовтня стала відправною точкою в процесі системної втрати «Свободою» контролю та впливів в обласній раді. Депутати ЛОР від цієї партії стали саботувати проведення сесій. «Потрібні» свободівські ініціативи почали пробуксовувати. У цій ситуації призначення О. Сала стало для «свободівців» несподіваним «подарунком» долі. Адже фігура генерал-майора міліції О. Сала є зручною мішенню для критики з боку «Свободи». Проте, за словами експертів, «Свобода» має небагато часу, щоб

визначити стратегію проти нового губернатора і втягнути в неї інші опозиційні сили, оскільки новопризначений керівник ОДА намагатиметься знайти порозуміння з багатьма депутатами.

Отже, опозиціонери вирішили висловити недовіру новопризначеному губернатору, проте не змогли скликати позачергове засідання сесії Львівської облради. Питання про недовіру було перенесено на чергове засідання сесії.

Як інформували ЗМІ, лідери опозиції В. Кличко, А. Яценюк та О. Тягнибок оприлюднили заяву щодо призначення головою ЛОДА О. Сала. У заяві йшлося, що опозиція розпочала терміновий збір підписів під висловленням недовіри одіозному губернатору Львівщини О. Салу. Крім того, нардепи від Львівщини, представники міжфракційного об'єднання «Львівщина», закликали депутатів Львівської облради скликати позачергову сесію і дати принципову оцінку призначенню О. Сала головою Львівської ОДА. «Як голова фракції, я буду спонукати всіх, щоби рішення було einstimmig. Щоправда, все буде відбуватися шляхом таємного голосування. Тут я вже не можу сказати, що дійсно всі 100 % проголосують “за”. Хоча позиція фракції нашої – підтримати це рішення», – повідомив у зв'язку з цим голова фракції «Батьківщина» в облраді М. Кадикало.

Натомість представники фракції партії УДАР у Львівській облраді запевнили, що фракція голосуватиме «за» висловлення недовіри голові Львівської ОДА О. Салу (фракція налічує сім депутатів). Саме таку заяву зробила голова фракції УДАР О. Юринець. «Є заява, підписана В. Кличком. Я думаю, цим все сказано, – зазначила вона. – Позиція нашої фракції – однозначна, ми будемо підтримувати це питання. Якщо є заява Кличка, як може бути по-іншому?!».

Фракція НРУ у Львівській облраді також прийняла рішення підтримати висловлення недовіри голові Львівської ОДА О. Салу, не виключаючи, однак, що безпосередньо під час голосування може спрацювати людський фактор. Таку думку оприлюднив голова фракції НРУ у Львівській облраді А. Корнат. «Жодного разу, коли йшлося про недовіру голові ОДА, не було такого, щоб фракція НРУ не голосувала. А таких голосувань чи намірів внести це в порядок денний було вже чотири. Я переконаний, що і цього разу фракція НРУ буде послідовною, виходячи з тої позиції, яку ми задекларували на початку нашої каденції. Ми є в опозиції. Представники, які приходять у Львівську область відповідно до указу Президента, є ставлениками режиму. Тому, якщо з'являється у порядку денному питання про недовіру, зрозуміло, що ми будемо голосувати однозначно», – зазначив А. Корнат.

Разом з тим він не зміг гарантувати, що всі депутати-«рухівці» проголосують за відставку. «На засіданні фракції всі депутати були einstimmig у такому рішенні. Але ми є люди і таке голосування – це складний процес, тому що це є людські долі, розуміння того, що такі рішення у подальшому не залишаються без уваги ОДА і безпосередньо чинного очільника. Це теж є фактором, на який я постійно зважаю і розумію, що це дуже непростий процес. Тому

мені теж буде цікаво побачити, чи ми цього разу пройдемо цей тест», – зауважив А. Корнат.

Напередодні голосування мало хто з експертів вірив, що опозиція зможе відправити у відставку нового губернатора. Свідченням справедливості таких прогнозів стала невдала спроба організувати позачергову сесію. Як зазначають експерти, нарада, яку було сплановано провести в понеділок, 4 листопада, де мав би бути проведений підрахунок кількості можливих голосів, не відбулася. Виявилося, що в облраді депутати бояться О. Сала, а лідерам опозиції в Києві більш важлива доля Ю. Тимошенко.

Тому й не сталося того, про що заявляли опозиціонери. 12 листопада, у день голосування за відставку, необхідної кількості голосів опозиція не збрала. Як інформують ЗМІ, Львівська облрада висловила недовіру новопризначеному голові облдержадміністрації О. Салу. Це рішення під час сесійного засідання підтримали 72 обранці, ще п'ятеро висловились «проти», три бюлетені, кинуті в урну, були порожніми. Після цього депутати розійшлися на 50-хвилинну обідню перерву. «Нам забракло шести голосів для того, щоб відправити Сала у відставку», – підсумував голосування депутат А. Корнат.

Тепер депутати скерують своє рішення Президенту В. Януковичу для належного реагування, а він має визначитися, як чинити надалі. Водночас, якби рішення було прийняте 78 депутатами, Президента це фактично зобов'язувало б звільнити губернатора О. Сала.

Експерти вважають, що опозиція втратила ініціативу. Натомість О. Сало, взявши ініціативу у свої руки, зразу ж почав вирішувати проблемні питання, зокрема, за результатами його робочої зустрічі з міністром фінансів України Ю. Колобовим в область скеровано фінансовий ресурс, що дав змогу забезпечити оплату окремих видатків за рахунок коштів державних капіталовкладень.

За інформацією нового керівника ОДА, на будівництво, реконструкцію загальноосвітніх шкіл I–III ступеня в селах Нижня Яблунька Турківського району, Черниця Миколаївського району та Вороняки Золочівського району скеровано відповідно 1 760 000 грн, 985 872 грн та 670 769 грн. Крім того, за словами О. Сала, профінансовано будівництво автомобільного мосту через р. Тисьмениця по вул. Героїв ОУН-УПА в м. Борислав та берегоукріплення р. Східничанка в смт Східниця на 3 008 764 грн. «Маємо, нарешті, позитивну динаміку щодо казначейських проплат ряду важливих об'єктів соціально-культурної сфери Львівщини. Зокрема, у цілому обсяг видатків за рахунок коштів державних капіталовкладень становив 10 250 000 грн. Так, у м. Золочів казначейство проплатило рахунки з погашення заборгованості минулих років за капітальний ремонт площі Вічевої, вул. М. Шашкевича та прилеглих вулиць на понад 1 млн грн. У дев'ятьох містах і районах області облаштовано новоутворені центри надання адміністративних послуг на суму понад 600 тис. грн», – зазначив голова ЛОДА.

Також він повідомив, що відповідно до розрахунків, оплачено ремонт дахів у двох школах Пустомитівського району на суму 192 821 грн, капітальний ремонт фельдшерсько-акушерських пунктів с. Бережниця і с. Рогізно – 79 140 грн, капітальний ремонт та будівництво культурно-медичного центру с. Розлуч, народного дому м. Турка та Турківської центральної районної лікарні на загальну суму 1 008 218 грн та ін. Крім того, 7 листопада забезпечено в повному обсязі розрахунки з оплати заробітної плати працівників бюджетних установ за загальним фондом – 28 389 232,28 грн та спеціальним фондом 19 306 112,94 грн.

О. Сало також взяв під контроль ряд об'єктів, які мають проблеми. Він доручив встановити прозорі правила гри на ринку пасажирських перевезень області та пообіцяв оприлюднити результати власної перевірки в цій сфері. На колегії ЛОДА, яка відбулася 7 листопада, заслухали в. о. начальника департаменту розвитку інфраструктури, дорожнього господарства та паливно-енергетичного комплексу ЛОДА В. Чайку, який повідомив про зниження обсягів вантажних і пасажирських перевезень.

Також під час колегії ЛОДА йшлося про те, що департамент промислового розвитку має посилити роботу щодо участі Львівщини в державних програмах. Адже Львівщина на сьогодні є єдиною областю в Україні, де немає програми енергоефективності. Певні зауваження висловив О. Сало і до роботи директора департаменту охорони здоров'я ЛОДА Р. Ступницького. «Потрібно працювати так, щоб люди це відчули. Я буду виїжджати у райони і зайду в лікарню. Піднімайте медицину!» – заявив О. Сало.

Крім того, як інформують ЗМІ, на колегії заслухали директора департаменту фінансів Львівської ОДА О. Демківа та начальника ГУ Міндоходів у Львівській області В. Пекарчука щодо виконання бюджетів різних рівнів. Голова Львівської ОДА висловив зауваження щодо недостатньої роботи ГУ Міндоходів Львівщини щодо легалізації тіньової зарплати, адже саме податок на доходи фізичних осіб є основним наповнювачем місцевих бюджетів. «Ніхто не живе на мінімальну зарплату. Все йде в конвертах! Контроль з вашого боку недостатній! Ваша організація повинна повернутися лицем до держави», – заголосив О. Сало. На ці зауваження начальник ГУ Міндоходів Львівщини повідомив, що на підприємствах з іноземними інвестиціями та на великих підприємствах Львівщини є достатньо високий рівень зарплат, чого не скажеш про малий та середній бізнес, а його в державі перевіряти заборонено. У результаті голова ЛОДА доручив своїм заступникам зібрати на розмову представників малого, середнього бізнесу, великих платників податків. Як зазначив О. Сало, нарада має відбуватися в присутності прокурорів, міліції, керівників районів. «Щоб ми переговорили, які є проблеми. Бізнес повинен працювати, наповнювати бюджет», – наголосив О. Сало.

Тим часом «ліва» і «права» опозиція вирішували стосунки між собою на вуличних акціях. Як інформують ЗМІ, 96-ту річницю Жовтневої революції

львівські комуністи традиційно відзначили біля Монументу Слави на вул. Стрийській. Зійшлося близько 30 осіб, переважно пенсійного віку. При собі мали два прапори Комуністичної партії України і один прапор Прогресивної соціалістичної партії України. Порядок охороняло близько 500 міліціонерів. Водночас 30 молодих осіб без партійної символіки намагалися зірвати мітинг.

Комуністи поклали до пам'ятника вінок зі штучних червоних квітів. Мітинг тривав півгодини. Комуністи зачитали резолюцію, у якій вимагали від Президента України не підписувати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. У свою чергу націоналісти також провели свою акцію 7 листопада. Цю акцію вони назвали «Похорони комунізму».

На думку експертів, подібні акції засвідчують, що опозиція не налаштована до конструктивних дій, навіть у тих регіонах, де в органах місцевого самоврядування має більшість, віддаючи перевагу звичному формату вуличних акцій над вирішенням реальних господарських справ, яких очікує громадськість і які з ентузіазмом розпочав вирішувати новопризначений очільник області (*Матеріал підготовлено за інформацією таких джерел: Експерти розповіли, чому Львівщину очолив Сало // <http://gazeta.ua>. – 2013. – 1.11; Г. Герман: Призначення Олега Сала – одне з найбільш вдалих рішень Президента у кадрових питаннях щодо Львівщини // <http://gazeta.ua>. – 2013. – 31.10; Подарунок для «Свободи» // <http://zik.ua>. – 2013. – 1.11; Страшний Сало опозиції // <http://zik.ua>. – 2013. – 7.11; Недовіру Салу можуть оголосити вже 12 листопада // <http://zik.ua>. – 2013. – 6.11; Річниця революції у Львові: 30 комуністів, 30 націоналістів і 500 міліціонерів // <http://gazeta.ua>. – 2013. – 7.11; Голова фракції «Батьківщина» у ЛОР не гарантує одностайності щодо Сала // <http://zik.ua>. – 2013. – 8.11; Фракція УДАР у Львівській облраді голосуватиме «за» недовіру Салу // <http://zik.ua>. – 2013. – 8.11; Рухівці у ЛОР декларують підтримку недовіри Салу, проте можливі «але» // <http://zik.ua>. – 2013. – 8.11; О. Сало: «Профінансовано ряд важливих об'єктів соціально-культурної сфери Львівщини на понад 10 мільйонів гривень» // <http://dyuvs.info>. – 2013. – 8.11; Сало «вибив» у казначействі майже 200 млн грн // <http://galnet.org>. – 2013. – 8.11; Сало взявся перевіряти ринок пасажирських перевезень // <http://zik.ua>. – 2013. – 7.11; Сало доручив зібрати представників бізнесу на розмову // <http://zik.ua>. – 2013. – 7.11; Облрада Львівщини висловила недовіру одіозному ставленнику Януковича // <http://lvivexpres.com>. – 2013. – 12.11).*

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Україна, а також Беларусь, Болгарія, Німеччина і Казахстан виразили наміреніє учасувати в створенні колайдера важких іонів NICA в підмосковній Дубні. Соотвєтствующий протокол о наміреніях представителі цих стран підписали в августє. Меморандум о наміреніях являєтьсє формальним вираженієм заінтерєсованності цих стран в проработкє вопросов – юридических, организационных, научно-организационных, финансовых – которые необходимо рєшити, чтобы обеспєчить полноценное учасіє цих стран в рєализации мєгапроектa NICA», – сказав академик В. Матвєєв, директор Об'єдинєнного інститута ядерних дослідженій (ОИЯИ), гдє створюєтьсє новий ускоритєль, запуск которого плануєтьсє на 2017 год.

Он отмітив, що рєчє ідєт нє тільки о финансовом учасіі: «Этo нє тільки вложєніє финансових срєдств, этo in-kind contribution (поставкє оборудованія и комплектуєщих), этo учасіє експєртєв, спєциалистєв».

Коллайдер NICA (Nuclotron-based Ion Collider fAcility) створюєтьсє на базє действующєй устанєвки – свєрхпроводящєго ускоритєля Нуклотрон, запусчєнного в ОИЯИ в 1993 году. Дубнєнский колайдер будєт изучати прєход ядерной матерії при екстрємальних умєвьях в новєє сосієніє, называемое кварк-глюонной матерієй. В ускоритєлє будєт сталкиватьсє пучкї ядер золота, разогнаннєє навстрєчу друг другу до энергий 5,5 гигаэлектронвольт на нуклон.

Послєдствия цих стєлєкновєний будєт дослідуватьсє с помощью детектора MPD (MultiPurpose Detector), устанєвленного у «мєстa встрєчи» пучков, а також детектора спиновой фізики SPD. В комплекс також вхєдит експєримєнтальная устанєвка «Баріонная матерія на Нуклотронє» (BM@N), на базє которой плануєтьсє прєводити дослідванія на вивєдєнних іонних пучках Нуклотрона.

Ранєє проект этого колайдера вошел в число шести крупных научно-исследоватєльских проектов класса mega-science (мєганаука) с мєждународным учасієм на тєрриторії Рєссії. Эти проекты будєт получати допєлнительное государственное финансированіє, если к их развитию будєт привлєчєны значительные срєдства от зарубєжных организаций (*Версiю.com* (<http://www.versii.com.ua/news/284449/>)). – 2013. – 9.08).

У Волинському краєзнавчєму музеї відбулося урєчистє відкриття XX мїжнародної наукової конференції «Волинська ікона: дослідженія та реставрація». Вона присвячєна пам'яті мистецтвознавця П. Жолтковського та 20-річчю Музею Волинської ікєни у Луцьку.

На ювілейну наукову конференцію прибуло 70 учасників із України, Росії, Білорусі. Серед почесних гостей генеральний директор Національного науково-дослідного реставраційного центру України С. Стрельникова та директор Львівської філії цього центру М. Откович. Вони у своїх виступах дали високу оцінку реставраторів Музею волинської ікони у Луцьку (*Музей Волинської ікони відсвяткував 20-річчя // Відомості-UA (<http://vidomosti-ua.com/volyn/73966>). – 2013. – 2.08).*

На Прикарпатті відбулась конференція «Шляхи та перспективи розвитку нанонауки». Майже три сотні провідних науковців Європи приїхали на Прикарпаття. Тут вони взяли участь у міжнародній конференції «Шляхи та перспективи розвитку нанонауки в Україні та світі». Лідером серед нанотехнологій вважають США, а також Японію та Піднебесну. Активно впроваджують сучасні нанотехнології в Італії. Найбільший інтерес тут викликає просторовий графіт.

Інститут нанотехнологій Франції роками досліджує напівпровідникові часточки. Це так звані «квантові точки». Їх вже нині використовують у медицині, зокрема, у боротьбі проти раку. Нанотехнології потребують досконалого вивчення. Найбільше «білих плям» стосовно токсичності нанотехнологій.

Розвиток нанотехнологій в Україні також «не пасе задніх». 4 роки в Україні реалізується програма по нанотехнологіях. Створено низку наукових досліджень і проєктів. Щоправда, зізнаються українські науковці, фінансування з боку держави – недостатнє.

Міжнародна конференція такого гатунку на Прикарпатті відбулася вперше. Науковці не лише презентувати власні наукові досягнення, а й обмінялися досвідом у галузі нанотехнологій (*ТПК «Вежа» ([http://vezha.org/suspilstvo/n_33133/na_prykarpatti_vidbulas_konferentsija_shljahy_ta_perspektyvy_rozvytku_nanonauky_\(video\).html](http://vezha.org/suspilstvo/n_33133/na_prykarpatti_vidbulas_konferentsija_shljahy_ta_perspektyvy_rozvytku_nanonauky_(video).html)). – 2013. – 4.09).*

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

Плачевное состояние украинского села обусловлено не только экономическими, но и психологическими факторами – современная сельская молодежь не видит будущего, не старается получить профессию и переломить бедственную ситуацию. К такому выводу пришли ученые Института социальной и политической психологии НАПН Украины.

Автор исследования, доктор психологических наук профессор В. Васютинский считает, что в Украине самым выразительным носителем культуры бедности является среда в отдаленной провинции. «Особенно проблемная зона – это села, размещенные далеко от крупных городов. Конечно, бедность есть

и в селе, и в городе. Однако когда мы, например, сравниваем молодежь сельскую и городскую, положение сельской молодежи оказывается просто драматичным. Более или менее способная, энергичная молодежь бежит из села. И, к сожалению, должен сказать, что, с психологической точки зрения, правильно делает, поскольку в таких селах молодежь не имеет перспектив развития, для многих – это не жизнь, а прозябание», – отметил профессор.

По словам психолога, вырисовывается очень печальная картина – не только экономическая, но прежде всего психологическая: сельская молодежь не видит привлекательного будущего, не стремится получить профессию, беспечно относится к своему здоровью, склонна к депрессии, основные усилия тратит на выживание, а в худшем случае – бежит от неинтересной действительности в алкоголь или наркотики.

«Типичный ответ носителей культуры бедности на вопрос, как можно им помочь: пусть государство или кто-то другой даст деньги. И почти никто не надеется на создание благоприятных условий для того, чтобы самому зарабатывать», – подчеркнул в. Васютинский.

«Культура бедности – это особенность не человека, а среды. Каждое последующее поколение подрастает и воссоздает образ жизни родителей как самый правильный, самый понятный, самый удобный. Их дети снова будут воссоздавать этот образ жизни, укрепляя огромную среду культуры бедности», – отметил он (*Левый берег* (http://society.lb.ua/life/2013/08/10/218954_ucheniy_schitaet_ukrainskoe_selo_.html). – 2013. – 10.08).

Аерокосмічна і авіаційна галузі

Ракета-носії «Дніпро», яка стартувала 22 серпня, успішно вивела на орбіту південнокорейський супутник дистанційного зондування Землі «КОМПСАТ-5». Запуск був виконаний з пускової бази «Ясний» (Оренбурзька область, Росія). Супутник виведений на розрахункову низьку кругову навколоземну орбіту висотою 550 км, що лежить в площині термінатора Землі.

Після завершення необхідних перевірок і тестування на орбіті, «КОМПСАТ-5» буде протягом п'яти років вести, з необхідною періодичністю, всепогодне цілодобове спостереження за земною поверхнею, зокрема за районом Корейського півострова.

Основним завданням «КОМПСАТ-5» є отримання радарних знімків в режимі високого дозволу (1 м), в стандартному режимі (3 м) і в режимі широкої смуги огляду (20 м).

Зібрані супутником «КОМПСАТ-5» дані передаватимуться на його наземну станцію, розташовану на об'єкті KARI в місті Теджон (Південна Корея), де проводитиметься обробка отриманих знімків. «Дніпро» – російсько-ук-

раїнська ракета-носії, створена на базі міжконтинентальних балістичних ракет SS-18 «Сатана», що підлягають ліквідації (*Незалежне Бюро Новин* (<http://nbnews.com.ua/ua/news/97519/>). – 2013. – 23.08).

Здобутки української археології

Поблизу с. Межирів Жмеринського району упродовж літа тривали археологічні розкопки Северинівського городища, яке за висновком вчених заселяли прадавні скіфи. Разом з українськими археологами з Києва та Вінниці активно працювали і польські вчені з Познанського університету імені Адама Міцкевича.

Про результати експедиції поділився її очільник, кандидат історичних наук завідувач археологічного відділу національної академії наук України Ю. Болтриков, який зазначив, що дані залізничні шляхи прокладені на так званих битих шляхах, чи одвічних шляхах. Повз Северинівку знаходиться одне городище, за 17 км знаходиться ще одне городище, а за 30 км на Хмельниччині іще одне. Вони продовжуються аж до Старокопачинського. Можливо, це залишки середньовічного Кучманського шляху, який, схоже, існував і в більш ранні часи, – ділиться учений.

Зі слів археологів, знахідки підтверджують датування розкопок – VI ст. до нашої ери. Досліджено більше 20 комплексів, серед яких сліди погребів, пару жител, сміттєзвалища, залишки костерізного виробництва, кістяні заготовки із рогів оленів, косулів (*20minut* (<http://20minut.ua/Novyny-Zhmerynky/Zhmerynka/pradavnih-skifiv-znajshli-u-s-mezhiriv-na-zhmerinshini-10289276.html>). – 2013. – 13.08).

Група студентів-археологів із Львівського національного університету імені Івана Франка взяла участь в розкопках античного городища Ілурат у складі міжнародної археологічної експедиції. Ілурат існував у I–III ст. н. е., це було місто-фортеця на кордоні славяно-Боспорського царства. Нині Ілурат вважають найбільш яскравим і значущим пам'ятником боспорської фортифікації перших століть нашої ери.

У роботі міжнародної археологічної експедиції взяли участь науковці з України, Росії та Польщі. Керівник львівської групи – кандидат історичних наук А. Баукова:

В Ілураті дуже добре збереглися всі елементи оборонної системи та житлових будівельних комплексів, городище дозволяє не лише охарактеризувати розвиток фортеційної архітектури та домобудування, а й отримати уявлення про різні аспекти життя його мешканців, які протягом більш ніж двох століть захищали підступи до столиці Боспорського царства Пантікапея.

Роботи цього року є унікальними тим, що археологи відновили дослідження городища після багаторічної перерви. Львівським студентам доручили розкопувати ділянку біля муру, стратегічне місце оборонного значення. Примітно, що, незважаючи на плин часу, мури знаходяться у досить доброму стані. Також ми розчистили вулиці та житлові споруди міста-фортеці. Знахідки вказують на перспективність дослідження об'єкта.

Студенти не лише працювали на розкопках: вони мали унікальну нагоду відвідати такі об'єкти історико-культурної спадщини, як Царський курган, Аджимушкайські каменоломні, Керченський історико-археологічний музей, «Золоту кладову», де зберігаються вироби стародавніх ювелірів та торевтів, лапідарій та античні городища Пантікапей, Німфей тощо.

Антична культура є невід'ємною складовою сучасної української культури. Археологічна експедиція засвідчила, що славетні традиції дослідження античної археології, якими пишається Львівський національний університет імені Івана Франка, сьогодні розвиваються й отримують гідне продовження (*Бакиш У. Студенти львівського університету розкопали античне місто // Львівська газета (<http://www.gazeta.lviv.ua/news/2013/08/27/14655>). – 2013. – 27.08*).

Результати геологічних розвідок

Ученые Луганского национального университета имени Тараса Шевченко побывали в палеонтологической экспедиции на Керченском полуострове. Совместно с сотрудниками Института геологических наук Национальной академии наук Украины они исследовали останки древних рыб миоценовой эпохи, которым более 10 миллионов лет.

Это первая поездка преподавателей ЛНУ на Керченский полуостров. По словам исследователей, это была своеобразная разведка, чтобы определить важность останков, захороненных в данной местности.

Ученых ЛНУ конкретно интересовали отолиты, то есть ушные камни рыб. Ценность этих останков заключается в том, что с их помощью можно узнать о видах древних рыб, об условиях их жизни, а также о палеогеографических и экологических особенностях того времени. Эти останки еще мало изучены, а значит, исследования имеют большую научную актуальность.

«Целью данной экспедиции было первичное опробование отложений для того, чтобы выяснить насколько перспективными они являются для изучения отолитов рыб. Начальные результаты показали, что отложения Керченского полуострова достаточно интересны для дальнейших палеонтологических исследований», – говорит кандидат геологических наук, старший преподаватель кафедры географии факультета естественных наук ЛНУ имени Тараса Шевченко А. Братишко (*Ученые из луганского ВУЗа обнаружили останки древ-*

них рыб // Время (<http://vremya.lg.ua/main/30310-Uchenye-iz-luganskogo-VUZa-obnaruzhili-ostanki-drevnix-ryb>). – 2013. – 21.08).

Відновлювані джерела енергії

У Миколаївській області відкрито першу сонячну електростанцію (СЕС) «Вознесенськ» потужністю 29,3 МВт, що розташована біля с. Таборівка Вознесенського району. Ще мінімум у 6 районах області – це Очаківський, Березанський, Казанківський, Первомайський, Миколаївський та Снігурівський протягом цього та наступного року – планується встановити подібні екологічно чисті електростанції.

Електростанція складається із 121176 полікристалічних сонячних модулів, що установлені в чотири ряди, та 27 інверторних станцій. Як відмічають міжнародні експерти, за своїм географічним розташуванням та сприятливими кліматичними умовами Миколаївська область є одним з найбільш пріоритетних регіонів для розвитку сонячної енергетики.

Крім того, на етапі будівництва вознесенської СЕС було створено майже 120 нових робочих місць, а після завершення монтажно-будівельних робіт для її обслуговування та експлуатації відкрито 20 постійних робочих місць (*Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України (<http://saee.gov.ua/archives/4447#more-4447>). – 2013. – 02.08).*

Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері енергетики (НКРЕ) видала ліцензію на виробництво електроенергії шести сонячним електростанціям (СЕС), загальною потужністю в 16 МВт. Йдеться, зокрема, про ТЗОВ «Самбірська сонячна станція-2», що у Львівській області. Потужність установки – 1,08 МВт. Надалі її мають довести до 5 МВт.

Крім того, ліцензію отримає ТОВ «Елітстройдонбасс», яка побудувала сонячну електростанцію потужністю 1 МВт в Донецьку. ТОВ «Солар Квант» (Орджонікідзе, Донецька обл.), видадуть ліцензію на виробництво електроенергії ТОВ «Ренджі Томашпіль» і ТОВ «Ренджі Бершадь» (обидві – Вінницька обл.). Тут споруджено сонячні електростанції, потужністю 4,5 МВт і 7 МВт відповідно.

Ліцензію отримає також ТОВ «Атлас Енержі» (Херсонська обл.), яка побудувала сонячну електростанцію потужністю 1 МВт і має намір розширити її до 5 МВт.

Більшість перерахованих електростанцій отримали дозвіл на будівництво до початку дії правила «місцевої складової», тому частка українських комп'ютеруючих в їх складі не регламентуються.

Разом з тим, при спорудженні перерахованих СЕС використовувалися підстанції, кабельна продукція та система кріплення сонячних панелей українського виробництва.

Україна останні кілька років активно розвиває поновлювану енергетику для підвищення енергобезпеки та зміцнення енергонезалежності, а також вирішення локальних проблем енергопостачання, зниження шкідливого впливу енергетики на довкілля. Найбільш динамічно розвивається сонячна енергетика.

За даними НКРЕ, на початок липня поточного року 96 компаній експлуатували понад 140 електростанцій на поновлюваних джерелах енергії, в тому числі 52 фотоелектричні установки (*Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України* (<http://sae.gov.ua/archives/4451#more-445>). – 2013. – 2.08).

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу

Ученые опытной станции лубяных культур НАН Украины предложили бороться с наркотической коноплей методом использования ее собрата – тоже конопли. Только технической. В начале 80-х выращивание конопли запретили по всему миру. А в СССР пошли другим путем и решили доработать экспортную культуру – вывести сорта с низким содержанием психоактивных веществ (такая конопля используется в мирных целях – из нее делают бумагу, ткани, масло).

В результате украинские ученые добились таких впечатляющих результатов, что жители Амстердама окрестили их главными врагами «легкого» наркотика. «В наших новых сортах “технического” растения содержание психоактивных веществ равняется почти нулю, а при перепылении она делает непригодной для наркорынка любую другую коноплю, которая произрастает в радиусе нескольких километров», – говорит директор Опытной станции Р. Гилязетдинов.

Он считает, что в регионах выращивания «дури» семена технической конопли можно рассеивать с воздуха: «Они прорастут, и со временем вся конопля в округе превратится в техническую». Впрочем, как быстро этот метод обезвредит конопляные поля, ученый сказать не может: «Опыты дали результат. Однако для разработки технологии нужна целевая международная программа. Поэтому мы и выступили с инициативой, которая теперь рассматривается в ООН». Идея ученых пришлась по душе и милиции. «В Сумскую область, где выращивают техническую коноплю, наркоманы уже не ездят!» – сообщили в МВД Украины (*From-UA* (<http://www.from-ua.com/news/3e25d77d87461.html>). – 2013. – 22.08).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Молодые донецкие ученые задались целью освоить самые передовые технологии, которые находятся на стыке электроники, экологии и генной инженерии. С этой целью на базе цифровой мастерской «IZOLAB» создан кружок «DIY BIO Донецк». Здесь будут создавать замкнутые биогеоценозы и ставить генетические опыты. В кружке планируют читать курс практической генной инженерии, генного программирования и современной прикладной электроники для всех желающих. По словам химика и программиста А. Савсуненко, сегодня генная инженерия это, скорее, не сверх дорогие лаборатории, а обычная кухня. Передовые биотехнологии дешевеют с каждым днем. «Сегодня я могу с помощью компьютерной программы написать экспериментальный код ДНК, отправить его по интернету в частную биохимическую лабораторию, и за несколько тысяч долларов получить по почте саму экспериментальную ДНК, способную внедряться в клетки бактерий, которые за десять долларов мне тоже вышлют по почте. Таким образом, у себя дома я могу оборудовать недорогую, но полноценную генетическую лабораторию.», – говорит исследователь.

Это открывает колоссальные перспективы – например, придание человеку дополнительных органов чувств, способных ощущать химические загрязнители и радиацию, печать готовых человеческих органов на 3D-принтерах, создание индивидуальных лекарств и портативных домашних мини-ферм.

В ближайшее время участники «DIY BIO Донецк» намерены создать такую ферму в помещении «IZOLAB». Это аквариум, где живут неприхотливые, плодовые и вкусные рыбки тилапии. Они удобряют ил, а этим илом автоматически удобряется клумба с огородными растениями. Весь процесс контролирует электроника. Таким образом, владелец такого аквариума практически ежедневно имеет свежую рыбу и зелень, выросшие у него дома. Если кормить рыбок экологически чистым кормом, то проблема химического загрязнения пищи во многом решается, практически всё необходимое для реализации проекта уже есть. Нужные реактивы и оборудование уже пришли по почте, осталось подобрать аквариум, собрать и запустить мальков. Все это будет стоить не более 1 тыс. грн, – говорит А. Савсуненко (*В Донецке работает кружок генной инженерии // Донбасс (<http://donbass.ua/news/region/2013/08/12/v-donecke-rabotaet-kruzhok-biotehnologibuduschego.html>). – 2013. – 12.08*).

Підготовка науково- і науково-педагогічних кадрів

Открытие и публичная защита диссертации не является обязательной для присуждения научных степеней. Об этом сказано в новом Порядке присуждения научных степеней и присвоения ученого звания старшего научного

сотрудника. Присваивание научных степеней доктора и кандидата наук, а ученого звания старшего научного сотрудника обусловлено теперь наличием полного высшего образования, глубоких профессиональных знаний и значительных достижений в определенной отрасли науки.

С 31 августа 2013 г. в Украине вступило в силу Постановление Кабинета министров Украины № 567 от 24 июля 2013 г. «Об утверждении Порядка присуждения научных степеней и присвоения ученого звания старшего научного сотрудника».

Согласно документу, Министерство образования и науки получает наивысшие контрольно-распорядительные полномочия в сфере присуждения званий, хотя номинально такие решения принимают ученые советы в высших учебных заведениях и научных институтах.

Новшеством является выдача дипломов докторов философии для иностранных граждан и лиц без гражданства вместо диплома кандидата наук.

Докторская диссертация может существовать в виде публикации монографии, защищается только через пять лет, после защиты кандидатской или же раньше, если проект действительно имеет весомые результаты.

Весомыми результатами в данном случае признаются наличие патента на изобретение или диплома на научное открытие, вывод высшего учебного заведения или научного учреждения, в котором подготавливается диссертации или награждение государственными наградами (премиями) Украины или других государств.

Отдельным пунктом выделено, что диссертации по медицинским и ветеринарным наукам защищаются в тех же отраслях знаний, в которых они защищали свои кандидатские диссертации.

В частности, признаются публикации в электронных профессиональных изданиях Украины.

Введено новое требование о публикации статей в периодических журналах других государств. Но к иностранным изданиям теперь приравниваются украинские издания, которые включены в международные наукометрические базы.

Документ закрепляет норму, что перечень таких специальных изданий утверждается в МОН. Также МОН определяет минимальное количество публикаций и их объем для раскрытия содержания диссертации, а полноту изложения материалов в публикациях должен определять специализированный ученый совет.

Отдельно вынесено норму о наличии заимствований в диссертационной работе. Если кто-либо обнаружит в работе такие заимствования без надлежащего оформления цитат, то такая диссертация будет сниматься с рассмотрения немедленно.

Официальными оппонентами не могут быть назначены члены аттестационной коллегии МОН и введено лимит на право быть оппонентом одним лицом в течение года – 5 раз.

Теперь сообщение о защите диссертации будет публиковаться, кроме официального печатного издания, еще и на официальном сайте МОН.

Установлено, что для повторной защиты диссертации необходимо разрешение МОН. Ранее такое разрешение не требовалось, а для повторной защиты нужно было заменить всех оппонентов.

В случае отмены МОН решение совета о присуждении ученой степени диссертация может быть повторно представлена к защите не ранее чем через год после доработки, при наличии разрешения МОН, в другой специализированный совет.

Но новое положение, предоставив МОН больше полномочий, сузило свободы специализированных ученых советов и соискателей ученых степеней. Например, повторная защита диссертаций, согласно новому документу, требует разрешения МОН. Биологи теперь не смогут получить звания в области медицины или ветеринарии (*Новости Донбасса* (<http://novosti.dn.ua/details/209109/>). – 2013. – 2.09).

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Дніпропетровські й польські гірники обмінялись студентами. Цього літа українські спудеї зі Національного гірничого університету відвідали Польщу. 7 серпня студенти Вроцлавського технічного університету у відповідь зі двотижневою практикою побували у Дніпропетровську.

Польська група відвідала акумуляторний завод корпорації WESTA, сталеплавильний завод «ІНТЕРПАЙП СТАЛЬ», залізрудний рудник ВАТ «ЗЗРК» (м. Дніпрорудне), шахту «Благодатна» і «Героїв Космосу» ПАТ ДТЕК «Павлоградвугілля» (м. Павлоград), та ДніпроГЕС (м. Запоріжжя). За словами поляків практика та екскурсії видалися цікавими та насиченими, адже дехто з них вперше побував в Україні.

Завершилась практика польських студентів візитом до Національного гірничого університету, де вони зустрілись з ректором, академіком Геннадієм Півняком. Г. Півняк підкреслив, що завдяки унікальній співпраці у польських студентів з'явиться можливість отримати другий диплом – диплом Національного гірничого університету (магістерська програма викладається англійською мовою). У зв'язку з цим до ректора Вроцлавського технічного університету буде направлено офіційний лист з позитивними результатами практики та пропозицією щодо отримання другої освіти в НГУ (*«Дніпроград»*) (<http://dniprograd.org/ua/news/society/16123>). – 2013. – 8.08).

В Луганском национальном университете имени Тараса Шевченко посчитали количество ученых, задействованных в выполнении плана

научно-исследовательской работы. Более 3 тыс. человек, в числе которых доктора и кандидаты наук, докторанты и аспиранты, а также студенты вуза занимаются научными исследованиями.

Деятельность этого большого коллектива направлена на решение фундаментальных проблем наук о жизни и развитии биотехнологий, исследования по актуальным проблемам общественных и гуманитарных наук, информационно-аналитических технологий, перспективных технологий агропромышленного комплекса и перерабатывающей промышленности, целевые исследования по получению новых материалов.

Благодаря этому, в 2013 году ЛНУ занял 3 место среди классических вузов Украины в рейтинге высших учебных заведений и научных учреждений по показателю эффективности использования бюджетных средств на выполнение научных исследований и разработок.

«По результатам исследований ученые нашего университета получили 20 патентов на полезное изобретение, 2 свидетельства об авторстве на сорт растений, 2 свидетельства о регистрации авторского права на произведение, а также опубликовали более 3000 научных трудов», – уточняет проректор по научно-педагогической работе ЛНУ имени Тараса Шевченко Е. Климович.

Кроме того, на сегодняшний день в университете успешно функционируют 21 научное, научно-учебное структурное подразделение, осуществляющие исследования и подготовку научных кадров высшей квалификации, в том числе 5 филиалов институтов НАН Украины (*Інформаційне агентство Lugansk. Media Стмель* (<http://mstyle.lugansk.ua/main/10117-v-luganskom-vuze-naschitali-3-tysyachi-uchenyh.html>). – 2013. – 16.08).

В городе Канев был открыт новый гуманитарный институт, который был создан на базе Киевского училища культуры и искусств. Новое учреждение создано согласно Указу Президента Украины В. Януковича. Учебное заведение открыто в честь двухсотлетия от дня рождения Тараса Шевченко. Институт будет готовить молодых специалистов по многим специальностям. Здесь буду обучать хореографов, специалистов по живописи и музыке.

Уже на сегодняшний день более сотни абитуриентов теперь стали студентами нового учебного заведения и стремятся, как губки вбирать знания. После окончания бакалаврата студенты смогут получить уровень магистра в Уманском педагогическом университете. Открытие института было обусловлено Указом Президента и необходимостью сохранить духовное наследие, связанное с именем Тараса Шевченко. Как институт будет развиваться дальше пока неизвестно, но, можно с точностью сказать, что учреждение обладает хорошим кадровым потенциалом, а значит, имеет все для наилучшего продвижения (*“NovostiUA”* (<http://novostiua.net/obschestvo/44275-novyy-gumanitarnyy-institut-v-cherkasskoy-oblasti.html>). – 2013. – 3.09).

У Національному університеті «Львівська політехніка» (НУ ЛП) з'явилася нова сучасна лабораторія програмування для вбудованих та мобільних платформ. Сталася ця подія на кафедрі програмного забезпечення Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій завдяки допомозі Львівського кластера інформаційних технологій та бізнес-послуг, який інвестував у цей проект майже 50 тисяч гривень. До її створення долучились компанії Arivo Solutions, Eleks, Itera Consulting, N-iX та SoftServe.

Під час урочистого відкриття лабораторії виступили проректор з науково-педагогічної роботи університету професор Д. Федасюк та директор Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій професор М. Медиковський, котрі подякували представникам фірм за надане сучасне обладнання, з допомогою якого студенти набагато швидше освоюватимуть навчальну програму (*Освітній нормал* (<http://www.osvita.org.ua/news/73078.html>). – 2013. – 3.09).

Охорона здоров'я

Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України 24 липня за результатами тендеру уклало низку угод на дослідження та розробки в галузі медичних наук на загальну суму 28,26 млн грн. Про це повідомляється в «Віснику державних закупівель».

Інституту сцинтиляційних матеріалів НАНУ за 2,24 млн грн замовлено створення та застосування інноваційних біологічно активних наноматеріалів на основі наночастинок діоксиду церію та ортованадатів рідкісноземельних елементів, як потенційних лікарських засобів для попередження вікової інволюції репродуктивної функції.

Найдорожче коштуватимуть роботи по створенню інноваційної системи виявлення та оцінки біологічної активності сполук-лідерів, придатних для подальшої розробки на їх основі оригінальних лікарських засобів для корекції метаболічних порушень, пов'язаних із цукровим діабетом другого типу – 5,50 млн грн освоїть державний Інститут монокристалів.

Нагадаємо, Держінновацій раніше замовило низку наукових робіт по розробці наноматеріалів на 32,17 млн грн (*Держагентство з питань науки витратить 28 мільйонів на медичні дослідження // Відомості-UA.com* (<http://vidomosti-ua.com/ukraine/72773>). – 2013. – 5.08).

На Днепропетровщині впервые в Украине введена новая методика операций на сердце – бескровная кардиохирургия. Первой пациенткой, ко-

торой сделали бескровную операцию на сердце, стала женщина, которая отказывалась от обычной операции по религиозным убеждениям.

Уникальность методики заключается в том, что во время операции используется искусственное кровообращение. Это позволяет полностью отказаться от применения донорской крови, ее компонентов и препаратов, а сам процесс выздоровления является более быстрым, сообщил заведующий отделением интенсивной терапии центра В. Пионтковский.

Он отметил, что данная методика предотвращает риски и осложнения, связанные, в частности, с аллергическими реакциями, внутрисосудистым тромбозом. «Сейчас такую помощь уже получили более 30 человек, это является настоящим прорывом в отечественной медицине», – сказал специалист (*EastKorr – Восточный корреспондент (<http://www.eastkorr.net/obshchestvo/dnepropetrovskie-kardiokhirurgi-pervye-v-ukraine-proveli-beskrovnyie-operatsii>). – 2013. – 8.08*).

Вінницькі медики запатентували винахід для урологічних хворих, світових аналогів якому немає. Чоловіки, які перенесли урологічну операцію, носитимуть лікувально-бандажний виріб – спільну розробку співробітників Вінницького інституту конструювання одягу і підприємництва та лікарів обласної клінічної онкологічного диспансеру. Аналогів цьому виробу не має не лише в Україні, а й у світі.

Про те, як виникла ідея та власне, про сам виріб кореспондентові розповів завідувач кафедру фундаментальних і гуманітарних дисциплін ВІКОП, співавтор винаходу Ю. Щерба:

– Наш лікувально-бандажний виріб дуже зручний в післяопераційний і подальший реабілітаційний період лікування урологічних хворих. Конструкторське рішення дозволяє стягувати післяопераційні шви, сприяє фіксації у потрібних зонах і створює комфорт, необхідний для закріплення катеторів. Винахід цінний й тим, що всі елементи фіксації – «липучки», і їх легко розтігати, щоб проводити потрібні медичні маніпуляції. Банальна зовні річ, а виявляється, життєво необхідна пацієнтам. Отриманий патент на винахід підтвердив – аналогів не має ні в Україні, ні у світі. Винаходом також зацікавились ізраїльські фахівці.

Поки що мова про серійне виробництво не йде, адже «урологічна спідниця» проходить апробацію у диспансері. За словами лікарів, пацієнти, які спробували цей одяг, задоволені. А визначали розробники потребу у цьому виробі, вивчаючи статистику захворювань. Адже чоловіків часто вражають хвороби сечостатевої системи – із загальної кількості захворювань цей показник складає понад 15 % (в тому числі урологічні хвороби – 8,9 %). Медики констатують, що кожного року цей показник зростає на 2,6–3 % у рік. Проектні розробки виконувались на кафедрі технології та конструювання швейних виробів

Вінницького інституту конструювання одягу і підприємництва та Вінницького обласного клінічного онкологічного диспансеру. Автори винаходу – ректор інституту А. Мізрах, старший викладач кафедри Е. Захарова, кандидати медичних наук вказаного диспансеру Ю. Заєць та О. Костюк (*ВінницяОК* (<http://vinnitsaok.com.ua/vinnyski-medyky-zapatentuvaly-vynahid-dlya-urolohichnyh-hvoryhsvitovyh-analohiv-yakomu-nemaje-2-115540.html>)). – 2013. – 19.08).

Наукові видання

Три книги, виданням яких у 2013 р. реабілітували сина Лемківщини Ореста Зілінського, привіз в Україну зі Словаччини україніст М. Мушинка. Етнограф і фольклорист, академік Національної академії наук України (НАНУ) репрезентував видання: «Вибрані праці з фольклористики Ореста Зілінського» (у двох томах – прим. ред.) і ще одну книгу – «Літературознавчі праці».

У двотомнику представлені народознавчі студії відомого україніста, славіста, фольклориста та літературознавця О. Зілінського. Його роботи актуальні для нинішніх дослідників, адже ряд наукових питань, до яких він звертався, продовжують перебувати у сфері наукового дискурсу сучасної фольклористики. Такі книги, видані за сприяння НАНУ, зацікавлять фольклористів, етнологів, істориків, аспірантів та студентів кафедр слов'янської філології.

О. Зілінський – автор понад 200 наукових праць, статей і рецензій. Орест Зілінський народився досліджував давню українську літературу, українську літературу XIX–XX століть. І кожну з цих ділянок він збагатив своїми працями. Його знахідки, думки та висновки значно випередили гуманітарні науки (<http://20minut.ua/Novyny-Ternopolya/Podii/teper-usi-diznayutsya-pro-unikalnogo-naukovcya-oresta-zilinskogo-10288491.html>). – 2013. – 7.08).

Наука і влада

Правительство одобрило проект распоряжения Президента Украины «О назначении грантов Президента Украины для поддержки научных исследований молодых ученых на 2013 год». Целью разработки и принятия этого проекта акта является обеспечение активного участия молодых ученых в реализации государственной политики в сфере научной деятельности, сохранения и развития интеллектуального потенциала страны. Отметим, что в соответствии с Положением о порядке предоставления грантов Президента

Украины для поддержки научных исследований молодых ученых, гранты получают молодые ученые в возрасте (на момент подачи заявки): доктора наук – до 35 лет, докторанты – до 33 лет, кандидаты наук – до 30 лет.

Гранты могут быть предоставлены как на проведение запланированных научных исследований, так и тех, что уже проводятся, в том числе и тех, на которое гранты уже предоставлялись (*Молодые ученые за научные исследования будут получать гранты Президента // Кочегарка (http://www.kochegarka.com.ua/?p=68868). – 2013. – 26.08).*

Правительство распоряжением от 17.07.2013 года № 603-р одобрило Концепцию Общегосударственной целевой экономической программы развития промышленности на период до 2020 года. Концепция Программы сформирована для комплексного решения проблемных вопросов в промышленном секторе экономики государства.

В частности, Программой предусматривается решение следующих вопросов:

- несовершенство инвестиционно-кредитной системы, что влечет за собой отток собственного капитала, уменьшение финансовых ресурсов и снижение уровня инновационно-инвестиционной активности субъектов хозяйствования;
- низкий уровень удовлетворения потребностей внутреннего рынка в продукции отечественного производства;
- отсутствие связи между наукой и производством;
- существенное отставание Украины в сфере использования информационных технологий;
- зависимость экономики Украины от внешней конъюнктуры;
- уменьшение доли высокотехнологичных производств, что приводит к сокращению спроса на научно-исследовательские и прикладные разработки и сдерживает развитие трансфера технологий (*Кабінет Міністрів України (http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246641095). – 2013. – 2.09).*

Проблеми інформатизації

Матеріали Міжнародної наукової конференції «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів» (Київ, 8–10 жовтня 2013 р.)

В. Горовий, заст. гендиректора НБУВ, д-р іст. наук, проф.

Інфотворче середовище України в контексті прояву національних ментальних особливостей

Характерною особливістю вітчизняного інформаційного виробництва протягом останніх десятиліть є робота в умовах хронічного недофінансування поряд із серйозними економічними проблемами трансформаційного періоду переходу до ринкової системи господарювання й нових ідеологічних орієнтирів. Значущість національного інформаційного виробництва як важлива умова достойного позиціонування України в міжнародній спільноті на етапі розвитку інформаційного суспільства [18] обумовлює необхідність особливої уваги до вивчення національної специфіки інфотворення, визначення ресурсу ментальних особливостей українців як джерела оптимізації інфотворчої діяльності.

При розгляді цього питання слід зазначити, що формування української, як і будь-якої іншої ментальності, залежачи від значної кількості факторів, що на різних історичних відтинках часу набувають то більшого, то меншого значення, в основному ж визначається трьома основними причинами:

- природними умовами тривалого існування етносу;
- специфічними духовними традиціями, сформованими протягом існування етносу;
- специфікою впливів сталого соціального оточення протягом певного періоду перебування в ньому індивіда.

Впливи цих причин якраз найбільшою мірою відображаються в структурі ментальності, визначеній С. Грабовським при розгляді поняття ментальності в суспільних науках [19]. При цьому «шари підсвідомого», очевидно, є шарами найбільш древньої фіксації досвіду людського існування, відображені насамперед в емоційній сфері. Їх створення відбувалося на ранніх етапах її становлення шляхом фіксації насамперед через досвідний, «дотеоретичний», за термінологією І. Бичка, метод фіксації інформації в людській свідомості [20]. Користуючись цим методом освоєння дійсності, людина, на базі досвіду

корисного, перевіреного практикою впливу на навколишнє середовище, за допомогою насамперед рухонаслідування, формувала своє реагування на прояви навколишньої дійсності, відображала одержаний досвід у пам'яті, що при багатократному повторенні «переплавлявся» в емоції. Емоційна сфера при цьому заклала основи ментальності, на якій у практичному застосуванні вибудовувався характер.

Ці складові ментальності формувалися в сиву давнину, протягом тривалого періоду історії людей на початкових етапах їх соціалізації, коли їхній вплив на навколишню дійсність був ще не завжди успішним для її перетворення і первісні люди змушені були або ж мігрувати за сприятливими природними умовами, або ж зникнути. При цьому розвиток емоційної сфери сприяв належному реагуванню на прояви навколишньої дійсності й розвитку виду. Оскільки ці ментальні характеристики формувалися протягом тисячоліть, вони є найглибшими й найстійкішими в людській свідомості.

Шари духовних традицій у ментальності відображають ті етапи соціалізації, коли впливам навколишньої дійсності людські спільності успішно стали протиставляти організовані зусилля, відчули їх ефективність і стали зберігати досвід соціальної організації в усіх формах його відображення через символічну святково-обрядову сферу, художньо-естетичний метод фіксації соціальної інформації. Ці духовні традиції у формуванні ментальності посіли важливе місце поряд з формуванням і розвитком сталих соціальних структур, удосконаленням символічних форм досвідного спілкування, розширенням функцій писемного спілкування, а також релігійного освоєння дійсності. Певне значення вони мають і в сучасності, сприяючи розвитку ментальних характеристик сучасних націй.

Специфіка впливів сталого соціального оточення протягом певного періоду перебування в ньому індивіда відображається розвитком усіх форм соціальних зв'язків між людьми, дедалі більш ефективних форм інформаційних обмінів, застосуванням усіх основних принципів, методів і форм інформаційного впливу на особу й суспільство. Такі впливи набули особливого значення з формуванням націй. Їх протистояння загострилося в добу імперій, багатонаціональних держав з постійним відстоюванням національних інтересів і між націями в самих державах, і між державами при розв'язанні наявних суперечностей. У період активізації глобальних процесів у загальноцивілізаційному масштабі ці процеси набувають нової значущості й гостроти, оскільки пов'язані із забезпеченням життєздатності сучасних націй і держав. Їх конструктивне вирішення має відкрити етап ефективного використання ментальної різноманітності людства на благо загальноцивілізаційного розвитку.

Глибина інтенсивності проникнення кожної зі складових формування ментальних характеристик людини значною мірою залежить від часових меж цих впливів, що забезпечують нейробіологічну усталеність фізіологічних особли-

востей людини. Від тривалості впливів, таким чином, залежить глибина їх проникнення у свідомість і «підсвідомість» людини, їх стійкість до зовнішніх подразників.

У зв'язку з цим видається поспішним абсолютизований висновок про те, що «духовна криза сьогодення може розглядатися як своєрідна реакція певним чином зорієнтованих ментальних настанов господарювання доби “пізнього соціалізму” на нові умови існування» [21]. По-перше, викликає заперечення представлення «доби “пізнього соціалізму”» як якоїсь всемогутньої сили, що могла знівечити традиційну українську ментальність, що формувалася протягом багатьох століть і стійко переносила спроби всіх збирачів імперій, що робили замах на її своєрідність. Крім того, період 80-х років минулого століття, якщо йдеться про нього, був якраз періодом розвалу соціалістичної ідеології, за яким абсолютно логічно відбувся розвал союзної держави, і якогось особливого містичного впливу на українську ментальність просто не міг здійснити. Приведення цього аргументу, однак, не заперечує факту негативних впливів цього періоду в житті українців, хоча й спрямоване проти їх абсолютизації.

По-друге, уся попередня історія розвитку української ментальності говорить про комплексний вплив на її розвиток усіх сфер суспільного життя, а не лише панівної ідеології. Перехід на ринкові форми господарювання без наявності якої-небудь логіки трансформаційних процесів, зростання «дикого капіталізму» на основі неефективної приватизації та зубожіння значної частини населення, втрата більшістю населення яких-небудь зрозумілих соціальних перспектив, моральна порожнеча тощо були насправді не менш дієвими факторами впливу на особливості світовідчуття й поведінки, ніж дискредитовані соціалістичні ідеали. Таким чином, прихильники «чистої науки» в Україні роблять недобру послугу своєму народові, у запалі критики «атавізмів психології радянської доби», звинувачуючи його в пасивності, у комплексі меншовартості, безпорадності й споживацьких надіях на гуманітарну допомогу [22]. Такі характеристики із задоволенням повторюються недоброзичливцями сучасної України, створюють додаткові труднощі для наших заробітчан за кордоном, що опиняються там не з власної волі, є негативним аргументом для залучення кредитів до української економіки, до всіх форм міжнародного співробітництва.

Водночас енергія, з якою деякі вітчизняні дослідники намагаються виставляти у своїх дослідженнях наявні й надумані ментальні недоліки українців, заслуговує на краще й корисніше застосування. Адже в умовах посилення характерних особливостей інформаційного суспільства і його вимог щодо подальшого розвитку кожної нації та держави, що спостерігається сьогодні в усіх регіонах світу, потребується максимальна концентрація зусиль, наявних ресурсів і резервів, у тому числі й урахування ментальної специфіки націй для забезпечення належного внеску в загальносвітові розвиток, достойного позиціонування України в системі міжнародних відносин.

Це позиціонування в сучасному світі має надзвичайно важливе значення й досить усталені ознаки. Адже вже сьогодні, на базі аналізу суспільної практики, суб'єкти глобального інформаційного простору досить рельєфно поділяються на чотири основні групи:

- ті, що на сьогодні слабо включені у світову інформаційну мережу, не мають технологічних можливостей для обробки інформації, у незначних обсягах поставляють інформацію у світову інформаційну базу, практично не здійснюють адаптації використовуваної із зовнішніх джерел інформації і, таким чином, зазнають її неконтрольованого впливу;

- ті, що не досить активно включені до світової інформаційної системи, мають більш-менш задовільні технологічні можливості для цілеспрямованого відбору потрібної інформації з глобальної системи джерел, мають змогу з певною адаптацією її використовувати для власного розвитку, однак на нинішньому етапі розвитку не мають можливості як повноправні партнери основних виробників нової інформації позиціонуватися на світовому ринку інформаційних послуг із власною інформацією;

- ті, які користуються можливостями світового інформаційного простору на базі використання певного асортименту сучасних технологій відбору, збереження й поширення інформації, організують у певних сферах інформаційної діяльності виробництво власного інформаційного продукту та є учасниками роботи ринків інформаційних послуг, реалізуючи на них свій інформаційний продукт;

- ті, що, використовуючи найновіші технології, у тому числі у сфері організації праці, вискоєфективно реалізують можливості світової інформаційної бази, виготовляють інформаційні продукти з урахуванням власної ідеології, власного виміру «якості життя», утверджують свої уявлення про якість життя у світі за допомогою утвердження власних інформаційних продуктів, диференційованих для різних категорій споживачів, відповідно до уявленої їх ролі в системі глобальних взаємовідносин.

Остання група може бути яскраво представлена сучасними транснаціональними медіа-корпораціями з величезними за обсягами надприбутками. Як зазначає О. Зернецька, «стратегія диверсифікації мультимедіа – ТНК через операції злиття, придбання, створення стратегічних альянсів з міжнародними, міжміськими та локальними телефонними компаніями, супутниковими, кабельними й телерадіомовними системами та комп'ютерними фірмами суттєво розширює глобальні стратегії мультимедіаімперій і розцінюється їхніми власниками як перепустка в XXI ст.» [23].

Під час розвитку інформаційного етапу розвитку сучасного суспільства вже визначилася система нових внутрішньоцивілізаційних протистоянь, впливів і суперечностей від характерних для індустріального суспільства енергетичних до інформаційних, інформаційно-технологічних.

Нерівномірність реальної участі в розвитку сучасних інформаційних процесів або ж, за О. Неклессою [24], явище нової глобальної ієрархії створює пе-

редумови також і для інших, негативних проявів глобалізації. Зворотню стороною світового розподілу праці стало вираження економічної нерівноправності, що проявляється, зокрема, у стрімкому наростанні екологічних проблем у регіонах, які стають придатками в масштабі світового господарювання, у районах з концентрацією підприємств зі шкідливим виробництвом, де великі, насамперед транснаціональні компанії здобувають додаткові прибутки за рахунок економії коштів на нейтралізації шкідливих відходів виробництва та відновлення загубленої природи.

З урахуванням усього комплексу позитивних і негативних факторів розвитку глобальних процесів на основі інформатизації набуває особливої гостроти питання про активізацію націй і держав в інформаційному виробництві та інформаційних обмінах як питання забезпечення життєздатності в нових умовах. На базі досвіду суспільного розвитку останніх десятиріч можна стверджувати, що, по-перше, історичну перспективу матимуть ті національні спільності, які зможуть здійснювати суспільно значущий внесок у розвиток й ефективне використання загальноцивілізаційної інформаційної бази, глобальних інформаційних ресурсів, зможуть ефективно організувати найважливіше для нашого часу виробництво – виробництво інформації.

По-друге, будь-яка з існуючих націй сьогодні має перспективу для свого збереження й розвитку за умови опори на власну інформаційну базу як повноправну складову глобального інформаційного простору. При цьому під повноправною складовою розуміється база, поповнювана постійно важливою, суспільно значущою інформацією. Звичайно ж, генеруючи інформацію для своєї інформаційної бази, для реалізації тих чи інших міжнародних проєктів, вона має співвідносити нову інформацію з уже наявною в глобальному інформаційному просторі, має використовувати існуючі вже масиви інформації в нерозроблених нею напрямках. І тому повинна мати механізми ефективного відбору й використання необхідних інформресурсів.

Проблема дієвого використання інформаційних ресурсів є важливою саме в нинішній період, період входження в нове суспільство у зв'язку з технологічними особливостями зближення інформації з виробництвом і перетворенням самої інформації у фактор виробництва.

Слід зазначити також, що в глобальній організації виробництва якраз людські спільності, утворені за національною ознакою, можуть знаходити додаткові аргументи в міжнародному розділі праці, спираючись на використання якостей притаманної їм ментальності. Цей фактор посилюється опорою на використання культурних – у широкому розумінні цього слова – надбань попередніх поколінь цієї нації, з усією своєрідністю їхнього світосприймання, ціннісних орієнтирів, прогресивних національних традицій, використовуваних в інтересах загальноцивілізаційного розвитку, введення в загальнокультурний обіг.

У зв'язку з розгортанням характерного для інформаційного суспільства масового інформаційного виробництва важливим є визначення в цьому процесі

місця для України, якомога повнішого використання специфічних національних ментальних характеристик у цьому процесі. У розвитку цих поглядів можуть конструктивно знадобитися результати роботи вітчизняних дослідників.

Так, уже сьогодні продуктивними для врахування при визначенні українського сегмента в міжнародному інформаційному виробництві є визначені вітчизняними дослідниками такі ментальні особливості наших співвітчизників, як терплячість і витривалість, працелюбність, прагнення до спокійної, незалежної, сповненої життєвої філософії праці [25]. У зв'язку з цим заслуговує на увагу думка видатного українського філософа Г. Сковороди про необхідність врахування природної схильності працівника до певного виду діяльності, визначення для нього «сродної» праці, генетично найбільш оптимальної для індивіда, у якій він є найбільш продуктивним і від якої отримує найбільше задоволення [26].

Уже нині можна стверджувати, що такі природні якості можуть бути продуктивно використаними під час вирішення складних проблем, пов'язаних з обробкою, структуруванням великих обсягів нової інформації, продукуваної міжнародною спільнотою.

Торування нових шляхів організації суспільного життя на інформаційному етапі розвитку людства, інколи дуже нелегких і нестандартних, обумовить потребу в таких характерних для українців якостях, як здатність за найнесприятливіших умов знаходити різноманітні індивідуальні й громадські форми раціонального господарювання [27].

Ще одна дуже важлива ментальна характеристика наших співвітчизників, про яку говорив П. Чубинський, пов'язана з глибокою повагою до приватної власності, приватного життя, – розвинута ідея міцної особистості українських селян, що, за його твердженням, пронизує їхнє господарство та сімейний лад [28]. Міжнародній співпраці, міжнародним інформаційним обмінам може сприяти природна українська толерантність до інших народів і культур [29], близькість до ідейної основи життя Заходу і водночас сприйняття цих ідей і фактів життя «через призму свого усталеного світобачення» [30].

При цьому нинішній розвиток соціальної структури суспільства під впливом глобалізму підтверджує прозоре бачення майбутнього при аналізі ментального потенціалу українців ще в ХІХ ст. Водночас М. Драгоманов доводив невідповідність класичної держави в уявленні його сучасників ментальним потребам українців. Він стверджував, що ці люди «переросли державні спілки й прямують волею й неволею до якихось інших» [31]. І сьогодні під впливом удосконалення та інформаційної і соціальної структури суспільства відбувається пошук нової суспільної організації інформаційної доби, у ментальних проявах передбачуваної українцями.

Найприкметнішою рисою українців В. Антонович вважав демократичність, вбачав у ній етнонаціональну істоту, специфікацію українства [32].

З його точки зору, українець є українцем, поки він демократ. Ненародний, не-демократичний українець – це *contradiction in adjecto* [33].

Практичне використання національного ментального потенціалу України у визначенні оптимальної участі в міжнародному поділі праці інформаційного періоду розвитку суспільства потребує, таким чином, по-перше, об'єктивного вивчення відповідних національних особливостей; по-друге, організації технологічних процесів інформаційного виробництва з урахуванням цих характеристик. Глобальні процеси сучасності на базі світової інформатизації набувають дедалі більш відчутного прояву в усіх регіонах світу і стали вже незворотним, обов'язковим фактором суспільного життя.

І можна стверджувати, що перспективи сучасного національного розвитку України істотно пов'язані з використанням усієї сукупності наявних ресурсів, у тому числі й соціально-психологічних, вивченням й ефективним використанням ментальних особливостей українців у міжнародному розділі праці, у міжнародному інформаційному виробництві. Враховуючи сучасні тенденції розвитку глобалізації, уже сьогодні можна чіткіше визначити основні напрями можливої спеціалізації нашої країни в міжнародному розподілі праці, зробити їх пріоритетними в дальшому розвитку, налагоджувати механізми ефективного використання культурних надбань, традицій минулих поколінь, ментальних характеристик у вирішенні актуальних проблем сьогодення. По-перше, вони мають вносити свій внесок у розвиток загальноцивілізаційної інформаційної бази, для цього створити конкурентоспроможні механізми зі творення нової і використання наявної інформації, розвинути систему підготовки відповідних фахівців, удосконалювати різноманітні форми залучення дедалі більшої кількості представників цієї людської спільності до процесу інфотворення.

По-друге, використовуючи наявні можливості нації та держави, відповідний міжнародний досвід, виробити ефективну систему можливих і потрібних заходів інформаційної безпеки, нейтралізації проявів інформаційної агресії, спрямованих на нівелювання національної своєрідності, олігархічне домінування «інформаційно багатих» і руйнування автентичних культур народів, нівелювання їхньої національної своєрідності.

Ще один аргумент на користь позитивної перспективи збереження й розвитку людських спільностей, заснованих за національною ознакою, полягає, очевидно, у самій логіці об'єктивного процесу розвитку людства. Перед ним постають зораз більш складні проблеми, для вирішення яких дедалі частіше потрібна мобілізація не лише ресурсів, яких самостійно не може забезпечити навіть наймогутніша із сучасних країн, а й усього загальноцивілізаційного досвіду. «Набутий за всю його свідому історію досвід, наявні знання, добуті всіма націями й народами планети в усій їхній багатогранності сприйняття й освоєння навколишньої дійсності, у загальному цілому і є тим аргументом, який людство протиставляє викликам часу. Від зростання вагомості цього

аргументу прямо залежить життєздатність тієї складної соціальної системи, у яку перетворилося людство. І чим різноманітнішим, багатограннішим є досвід і, відповідно, інформація, у якій цей досвід зафіксований, тим стійкішою є система, тим вона є мобільнішою...» [34]. У зв'язку з цим, без надмірного оптимізму, однак, можна прогнозувати, що нова інформаційна цивілізація, яка сьогодні народжується, зможе краще оцінити значення вільного, безперешкодного розвитку націй, ніж нинішня, індустріальне значення наявних в її розпорядженні корисних копалин. І тим самим забезпечить себе необхідним резервом життєздатності.

Список використаних джерел

1. *Грабовський С.* Поняття ментальності в суспільних науках / С. Грабовський // *Генеза*. – 1995. – № 1 (3). – С. 8.
2. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – К. : Норд-прес, 2005. – С. 12.
3. *Латинско-русский словарь*. – М. : Русский язык. – 1961. – С. 420.
4. *Подвезько М. Л.* Англо-український словник / М. Л. Подвезько. – К. : Держ. уч.-пед. вид-во «Радянська школа», 1959. – С. 353.
5. *Проблеми теорії ментальності* / відп. ред. Попович М. В. – К. : Наук. думка, 2006. – С. 4.
6. *Гуревич А. Я.* Послесловие // *Цивілізація середньовікового Запада* / Ле Гофф Ж. – М., 1992. – С. 355–356.
7. *Квіт С. В.* В пошуках українського стилю / С. В. Квіт // *Укр. проблеми*. – 1991. – № 4/5. – С. 12–22.
8. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – К. : Норд-прес, 2005. – С. 27.
9. Там само. – С. 26.
10. *Проблеми теорії ментальності* / відп. ред. Попович М. В. – К. : Наук. думка, 2006. – С. 376.
11. Там само. – С. 376–377.
12. *Кримський С.* Запити філософських смислів / С. Кримський. – К. : Парапан, 2003. – С. 45.
13. *Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій* / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – 191 с.
14. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – К. : Норд-прес, 2005. – С. 45.
15. *Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України : монографія* // О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик. – К., 2013. – 220 с.

16. Там само.
17. Конституція України : Закон № 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція від 06.10.2013 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. – Назва з екрана.
18. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горвий. – К., 2005. – С. 58–71.
19. *Грабовський С.* Поняття ментальності в суспільних науках / С. Грабовський // Генеза. – 1995. – № 1 (3). – С. 8.
20. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горвий. – К., 2005. – С. 34.
21. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – К. : Норд-прес, 2005. – С. 142.
22. *Власюк О.* Людський вимір: реалії та перспективи України / О. Власюк, Б. Парахонський, С. Пирожков // Політика і час. – 1995. – № 2. – С. 30–37.
23. *Зернецька О. В.* Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини / О. В. Зернецька. – К. : Освіта, 1999. – С. 333.
24. *Неклесса О.* IORDO QUARDO – четвертий порядок: пришестья постсучасного світу / О. Неклесса // Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика : хрестоматія із сучас. зарубіж. соціол. регіонів ; укл. І. Кононов. – Луганськ : Альма-матер ; Знання, 2002.
25. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – К. : Норд-прес, 2005. – С. 65.
26. *Сковорода Г.* Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати, притчі, прозові переклади. Листи / Г. Сковорода. – К. : Наук. думка., 1983. – 412 с.
27. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – К. : Норд-прес, 2005. – С. 65.
28. *Присяжнюк Ю. П.* Ментальність українського крест'янства в умовах капіталістическої трансформації общества / Ю. П. Присяжнюк // Укр. іст. журн. – 1999. – № 3. – С. 23–32.
29. *Костомаров Н.* Две русские народности / Н. Костомаров. – Киев – Харьков : Вища шк. – 1991. – С. 68.
30. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – К. : Норд-прес, 2005. – С. 67.
31. *Драгоманов М. П.* Переднє слово [До «Громади» 1878] // Вибране / Драгоманов М. П. – К., 1991. – С. 417.
32. Проблеми теорії ментальності / відп. ред. Попович М. В. – К. : Наук. думка. – 2006. – С. 376.
33. *Антонович В. Б.* Погляди українофілов // Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори / В. Б. Антонович. – К., 1995. – С. 148.
34. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горвий. – К., 2005. – С. 71.

Підп. до друку 27.11.2013.

Формат 60x84/16. Друк офс. Ум. друк. арк. 5,3.

Видається в друкованому та електронному вигляді

Адреса видавництва: 03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3